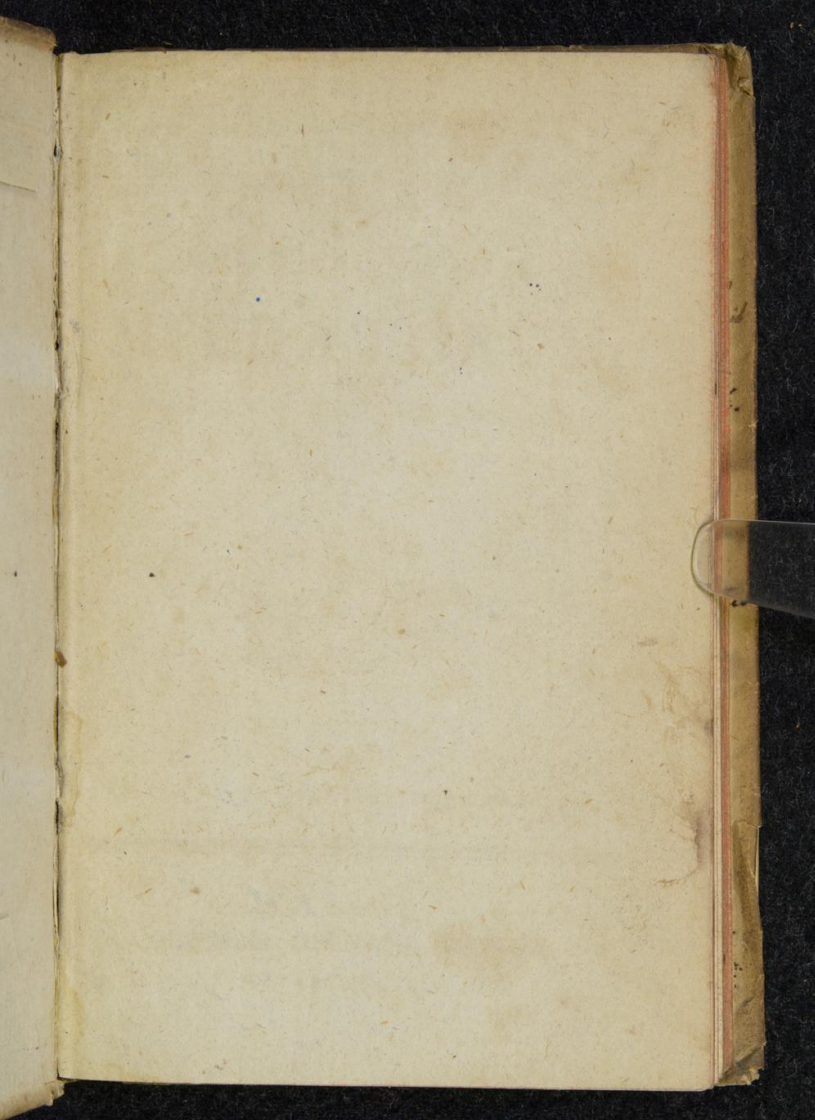

Ev. G.
1550

1550

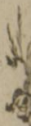
CORNELI

VI

EXCEL

IMPERA

AD OPTIMAS

OTIO SENTA

H
IMPENSIS

cl.

CORNELII NEPOTIS
VITAE
EXCELLENTIUM
IMPERATORUM,

AD OPTIMAS EDITIONES COLLATAE,

EDITIO SEXTA DILIGENTISSIME EXPRESSA.

HALAE,
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI.

MDCCCXXXIII.

REV. G. 1550

Pr.

1402 646 01

CORN

ARGU

HU

G. J

Lib. I.

CORNELIUS
turam,

Hieronymus

illum ad ann

quam repug

nam divul

maxime inc

Plinio lib. II

mate primo

xxiv. Gallo

Transpadan

urbe patria

negat Elias

Veronensem

lego, uti et

amicissimi qu

CORNELII NEPOTIS

VITA,

ARGUMENTUM, OPERA,

TEMPUS

HUJUS SCRIPTI,

A

G. J. VOSSIO

CONCINNATA.

Lib. I. Cap. XIV. de Historicis Latinis.

CORNELIUS Nepos, et ante Caesaris dictaturam, et eo dictatore, et postea, vixit. Hieronymus in Chronico Eusebiano refert illum ad annum Augusti quartum. Nec cuiquam repugnem, colligenti inde, tum demum divulgare ea coepisse opera, quibus maxime inclaruit. Padi erat accola, teste Plinio lib. III. cap. 18. unde Catullo, epigrammate primo, Italus; Aufonio autem, epist. xxiv. Gallus vocatur: nempe quia Italia Transpadana diceretur Gallia Togata. De urbe patria quidquam se habere comperti, negat Elias Vinetus in Aufon. Idyll. vii. At, Veronensem fuisse, in Leandri Alberti Italia lego, uti et in Cosmographia optimi atque amicissimi quondam viri, Pauli Merulae.

Immo ex Veronensium historicorum syllabe
(quem doctissimus amplissimusque Alexander
Becellus, Veronensis urbis Cancellarius, fe-
cit, ac illustrissimus Comes, Fernandus No-
garola, vir, ut genere, ita literarum studio,
nobilissimus, cum V. Cl. Laurentio Pigno-
rio, atque is mecum communicavit) intelli-
go, natum fuisse Nepotem in Hostilia: qui
Veronensium vicus est, Tacito, Plinio, Cas-
siodoro, et Antonino in Itinerario memora-
tus, hodieque ecclesiasticae Veronensium
iurisdictioni subditus. Historicus hic Cice-
ronis amicus familiaris a Gellio vocatur lib.
XV, cap. 28. Chronica scripsisse, testis est
idem Gellius lib. XXVII, cap. 21. In his pro
triplici tempore, ἀδήλα, μυθικῶ, καὶ ιστορικῶ,
(de quibus ex Varrone et aliis, libro de arte
historica diximus,) tres videtur scripsisse li-
bros, ac singulis unius temporis narrationem
esse complexus. Sane tres libros fecisse Ne-
potem, quibus omne aevum comprehende-
rit, liquido testatur Catullus initio Hendeca-
syllaborum. Nec historicum tempus ab eo
solum esse tractatum, indicio est illud Auso-
nii: *Apologos Titiani, et Nepotis Chronica,*
quasi

quasi alios apologos, (nam et ipsa instar fabularum sunt) ad nobilitatem tuam misi. Item ex eo, quod Tertullianus in Apologetico adversus gentes (ubi eum inter antiquitatum commentatores disertim reponit) dicit, haud aliud Saturnum, quam hominem, promulgasse. Quod etiam Lactantius tradit lib. I, cap. 13. Reliquit praeterea libros illustrium virorum, quorum Gellius meminit lib. XI, cap. 8, et Servius in I. Aeneid. Eorum librum I. XV. et XVI. citat Charisius. Ex his habemus viginti duos exterarum gentium imperatores. Ceteris libris egisse de Romanis, haec eius verba ostendunt in extrema Hannibalis vita: *Sed nos tempus est huius libri facere finem, et Romanorum explicare imperatores: quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri praeserendi sint, possit iudicari.* Operis eius genuina inscriptio patet ex ultimis hisce praefationis verbis: *Quare ad propositum veniemus, et in hoc exponemus libro* VITAS EXCELLENTIUM IMPERATORUM. Praeter Imperatores seorsum exarasse librum de Regibus, argumento haec erunt, quae Timoleontis vitae subdit: *Hi fere fuere Graeciae gentis duces,*

ces, qui memoria digni videbantur, praeter reges. Namque eos attingere nolimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae, neque tamen hi admodum sunt multi. Externi Imperatores, quos habemus, Aemilii esse Probi a multis creduntur. Qui error inde provenit, quod librario id fuerit nomen, qui vitas eas, partim sua, partim patris et matris manu scriptas, Theodosio obtulit. Hoc ita esse, ostendunt versiculi, qui vitis istis praemitti in MSS. solent. Ac nec Aemilium, nec Theodosiani aevi quemquam, eorum esse librorum auctorem, abunde arguit pura et Romana dictio. Opinetur aliquis, ut Trogius ab Iustino, ita ab Aemilio, qui sub Theodosio vixit, in compendium esse redactum Nepotem. Sed aliud suadet operis concinnitas, et illa praefandi ratio, quae est in Epaminondae vita, ac in Pelopida imprimis, ubi brevitatem iustam pollicetur. At tamen sententia haec, licet erronea, minus periculi habeat, dummodo extra controversiam maneat, Aemilium omnia de purissimis Nepotis fontibus hausisse. Sane Tulliani esse aevi scriptorem, neque alium, quam Nepo-

Nepotem, tum
 indicio cognoscitur
 Pomponium
 vita Catois lib
 tur: utique
 forum neget
 Nepotis praef
 dit et altera rati
 gere est, quae
 mant, quo
 plus poterant
 pediret. Ea
 nihil attingit
 istis de viris
 excellentes
 tationibus cl
 B. Hieronym
 ecclesiasticis
 quorum exer
 bendo claros
 de Graecis s
 Graecis, col
 dicit, librum
 cis: in quo i
 furio. De

Nepotem, tum veterum aliquot librorum indicio cognoscitur; tum etiam, quod ad Pomponium Atticum (cuius idem rogatu de vita Catonis librum fecit) vitae istae scribantur: utcunque id in quarto Miscellaneorum suorum neget Hieronymus Magius, qui ipsa Nepotis praefatione satis refellitur. Accedit et altera ratio. Nam his in libris ea legere est, quae opus hoc scriptum esse clamant, quo tempore Pompeius et Caesar plus poterant, quam libera in republica expediret. Ea Lambinus loca congeffit, ut nihil attineat illa hic reponere. Nec libris istis de viris illustribus solum persecutus est excellentes Imperatores; sed etiam commentationibus claros. Quod argumentum signat B. Hieronymus, praefatione de scriptoribus ecclesiasticis, ubi Nepotem inter eos refert, quorum exemplo acturus sit de iis, qui scribendo claruerunt. Egit autem Nepos tum de Graecis scriptoribus, tum de Latinis. De Graecis, colligo inde, quod in Dionis vita dicat, librum se fecisse de illustribus historicis: in quo inter alia tractarit de Philisto historico. De Latinis, argumento sunt pluri-

ma. Nam de Terentio egisse, ex Suetonio scimus in Terentii vita, Donato perperam tributa. Ad haec primum de vita Ciceronis librum Gellius citat lib. XV, cap. 28. Eoque ex opere fragmentum Hieronymus affert epist. ad Pammachium. Immo verisimile est, inde esse tum vitam T. Pomponii Attici, quae exstat, tum vitam Catonis, quam istis claudit verbis: *Huius de vita et moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus.* Aperte indicat, eo nunc de Catone brevius se agere, quia separatim de eodem scripserit. Ergo vita illa Catonis, quam paucis perstrictam habemus, maioris pars est voluminis, in quo Romanorum complurium vitae continerentur. Reliquit etiam exemplorum libros, quos citant Gellius lib. VII, cap. 18, et Charisius lib. I. Alia quoque eiusdem laudant veteres: sed non item, quae ad historiam pertineant. Nam ex epistola eius ad Ciceronem quaedam Lactantius affert lib. III. Institut. Divinar. cap. 15. Quemadmodum et Ciceronis ad Nepotem
 episto-

epistolae meminit Tranquillus in Julio cap. 55, Ammianus Marcellinus initio libri XXVI, ac Priscianus lib. VIII. Immo et secundum Ciceronis epistolarum librum ad Nepotem Macrobius citat lib. II. Saturnal. cap. 1. Quod si quis fragmenta omnia Nepotis desideret, longe iis colligendis priorum vicit industriam Andreas Schottus. Hermolaus Barbarus, castigationibus in Plinii lib. XV, cap. 29. censet, libellum de viris illustribus, qui Plinio tribui solet, Cornelii Nepotis esse, haud Plinii; atque id veteribus codd. adstrui posse asseverat. Etiam Iani haec Parrhasii sententia fuit. Utrius sit, dubitari ait Vinctus, nec ea de re statuere quidquam ausus est. Immo aliqui, aut Suetonium, aut Tacitum, esse auctorem, putarunt: ut indicat Gyraldus dialogismo XXVI. Sed omnino sunt Sexti Aurelii Victoris: ut satis nunc constat ex editione Andreae Schotti. Non dubito interim, quin pleraque ex Nepote Victor desumeret. Nam quod Ludovicus Vives lib. V. de tradendis disciplinis, Nepotem, ait, de Graecis solum ducibus scripsisse: id satis refellitur verbis Nepotis antea adductis.

ductis. Vir doctissimus, Io. Maria Cata-
naeus, commentario in Plinii librum IV,
epist. XXVIII, quae ad Severum scripta est,
etiam Daretem Phrygium a Nepote transla-
tum arbitratur. Nempe decepit eum vulga-
ris *ἐπιγραφή*. Attamen et hic aqua haeret
Vineto, notis in Aufon. Idyll. VII. Negat
esse, qui certi aliquid de translatione hac ausit
affirmare. Atqui omnes, quibus ullam in
hisce literis iudicium est, satis vident, nec
Daretem illum esse genuinum, nec dictionem
eius Augusteam sapere aetatem, sed recen-
tiorum multo. Nepotem autem Caesaris
Augusti obiisse aevo, Plinius testatur lib. IX,
cap. 39. Atque hoc fortasse impulit Gene-
brardum, ut putaret, eum nato iam Christo
superfitem fuisse: qui et Iacobum Gualte-
rium, cum primum tabulas ederet chrono-
graphicas, in eam sententiam pertraxit.
Sed Nepotem eo usque aetatem prorogasse,
nemo temere dixerit, qui tanti eum in lite-
ris nominis iam Tullii, Attici, Catulli tem-
poribus, fuisse cogitarit.

TESTI-

TESTIMONIA.

Constantissimo civitatis nostrae testimonio C. Cornelium Nepotem, virum doctissimum, et Antiquitatum omnium peritissimum, Veronensem fuisse traditur. Cui in summa curia cum reliquis Veronensibus illustribus etiam Statua posita est ex publica auctoritate. Hic in Urbe, Ciceronis et Caesaris tempore, vixit, pervenitque usque ad Augusti principatum. Scripsit disertissime Illustriam Virorum vitas. Quarum tantum Pomponii Attici extat; quae caeterarum facile Specimen indicare potest. Scripsit accuratissime rerum Romanarum Chronicon, vel de Temporibus librum, in quo brevi explicatione omnis aevi memorias complexus est. Onuphr. Panvin. Catal. Illustr. Scriptor. Veronens.

Cornelius Nepos quam elegans sit scriptor, ex vita Pomponii Attici cognoscere licet. Dictio certe venustissima et simplicissima: in disponendo nihil illo accuratius, in fide nihil sanctius. Petr. Nann. de clar. Cornel.

Limatissimus scriptor, cuius iudicium Cicero revereri solet. Sciopp. de stylo pag. 153.

Cupio purissimum illum Scriptorem aliquando castigatorem edere, quem tum docebimus esse Cornelium Nepotem, non vero Aemilium Probum, ut vulgo putant. Obert. Gifan. Coniect. in Lucret.

Nepos, castigatissimae moderationis auctor, cum abstinere illa orationum splendidiore cura, descriptionumque productiore ambitu constituisset, quae-

cun-

cunque ad ingenium, disciplinam, privatam consuetudinem pertinent, breviter ac veluti una congestione, absolvit. Caetera actionibus publicis earumque rationibus informandis bona fide attemperat. Ioan. Henr. Boecler. in Comment. ad Bernegg.

Neuter horum (de Caesare et Nepote agit) satis unquam laudari potest, praesertim ob seculi nostri consuetudinem, quo plerisque alia omnia facilius placent, quam id, quod in Caesare et Nepote praecipuum iudicant eruditi. Sed Nepotis quidem magis exposita dulcedo et gratia est: omnis enim eius scriptio in moribus explicandis, quae laudi aut vitio dari merentur, enarrandis, sententiarum civilitate et similitudine, exemplorum quoque iucunda varietate et celebritate lectorem allicit: ipsaque dictio, quamvis simplicitati studere videatur, delectu verborum, compositione, sensu statim aliquid suae suavitatis, etiam non aestimantibus aut intelligentibus, insinuat. Boecler. de eloquent. polit. n. 43.

Habemus etiam egregium de vitis excellentium Imperatorum libellum, quem ut alius esse credam, quam Cornelii Nepotis, animum inducere non possum: quippe caetera congruunt, sed praecipue inscriptio ad Atticum, et tersum valde, et elegans scribendi genus, quod non alii saeculo convenit, quam, ut ita dicam, puro puro latino, quale fuit Nepotis. Roland. Maresius, Epist. lib. 2. Epist. 5.

PRAEFATIO.

Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae, leve, et non satis dignum summorum virorum personis iudicent, cum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam; aut in eius virtutibus commemorari, saltasse eum commode, scienterque tibiis cantasse. Sed hi erunt fere, qui expertes literarum Graecarum, nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Hi si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia maiorum institutis iudicari: non admirabuntur, nos in Graiorum virtutibus exponendis mores eorum secutos. Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, sororem germanam habere in matrimonio: quippe cum eius cives eodem uterentur instituto. at id quidem nostris moribus nefas habetur. Laudi in Graecia

Corn. Nep.

A

duci:

ducitur adolescentulis, quam plurimos habere amatores. Nulla Lacedaemoni tam est nobilis vidua, quae non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fere fuit Gaecia, victorem Olympiae citari. in scenam vero prodire, et populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini. quae omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea pleraque nostris moribus sunt decora, quae apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cuius mater familias non primum locum tenet aedium, atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Graecia. nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquo- rum; neque sedet, nisi in interiore parte aedium, quae *gynaecoonitis* appellatur, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione coniunctus. Sed plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quae exorsus sum. Quare ad propositum veniemus, et in hoc exponemus libro de vita *excellentium Imperatorum*.

I.

MILTIADES.

I. **M**ILTIADES, Cimonis filius, Athenien-
sis, cum et antiquitate generis, et glo-
ria maiorum, et sua modestia, unus omnium ma-
xime floreret; eaque esset aetate, ut non iam so-
lum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives
possent sui, talem futurum, qualem cognitum iu-
dicarunt: accidit, ut Athenienses Cheronesum
colonos vellent mittere. Cuius generis cum ma-
gnus numerus esset, et multi eius demigrationis
peterent societatem: ex his delecti Delphos deli-
beratum missi sunt, qui consularent Apollinem,
quo potissimum duce uterentur. nam tum Thra-
ces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat
dimicandum. His consulentibus nominatim Py-
thia praecepit, *ut Miltiadem sibi imperatorem sume-
rent. id si fecissent, incepta prospera futura.* Hoc
oraculi responso Miltiades, cum delecta manu
classe Cheronesum profectus, cum accessisset
Lemnum, et incolas eius insulae sub potestatem
redigere vellet Atheniensium, idque Lemnii sua
sponte facerent, postulasset: illi irridentes respon-
derunt, *tum id se facturos, cum ille, domo navibus
proficiscens, vento aquilone venisset Lemnum.* hic enim
ventus, a septemtrionibus oriens, adversum tenet
Athenis proficiscentibus. Miltiades, morandi

tempus non habens, cursum direxit, quo tendebat, pervenitque Chersonesum.

II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disiectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit. Neque minus in ea re prudentia, quam felicitate adiutus est. nam cum virtute militum devicisset hostium exercitus, summa aequitate res constituit, atque ipse ibidem manere decrevit. erat enim inter eos dignitate regia, quamvis carebat nomine: neque id magis imperio, quam iustitia, consecutus. neque eo fecius Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia praestabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant, quam illorum, cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constituta, Lemnum revertitur, et ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. illi enim dixerant, cum, vento borea domo profectus, eo pervenisset, sese dedituros: se autem domum Chersonesi habere. Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi praeter opinionem res ceciderat, tamen, non dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insula demigrarunt. Pari felicitate ceteras insulas, quae Cyclades nominantur, sub Atheniensem redegit potestatem.

III. Eisdem temporibus Persarum rex Darius, ex Asia in Europam exercitu traiecto, Scythis bellum inferre decrevit. Pontem fecit in Istro flumine, qua copias traduceret. Eius pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia et Aeolide duxerat: quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. sic enim putavit, facillime se Graeca lingua loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset: quibus, se oppresso, nulla spes salutis relinqueretur. In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hic, cum crebri afferrent nuntii, male rem gerere Darium, premique ab Scythis; Miltiades hortatus est pontis custodes, *ne a fortuna datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent. nam, si cum his copiis, quas secum transportaverat, interisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Persarum fuuros dominatione et periculo. Id et facile effici posse. ponte enim rescisso, regem vel hostium ferro, vel inopia, paucis diebus interiturum.* Ad hoc consilium cum plerique accederent; Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens, *non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire, et multitudini; quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio: quo extincto, ipsos potestate expulsos civibus suis poenas daturus.* Itaque adeo se abhorrere a ceterorum consilio, ut ni-

bil putet ipsis utilius, quam confirmari regnum Persarum. Huius cum sententiam plurimi essent secuti: Miltiades, non dubitans, tam multis consensibus ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. Cuius ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda, cum amicior omnium libertati, quam suae fuerit dominationi.

IV. Darius autem, cum ex Europa in Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Graeciam redigeret in suam potestatem, classem quingentarum navium comparavit, eique Datim praefecit et Artaphernem; hisque ducenta peditum, decem millia equitum dedit: causam interferens, *se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sardi expugnassent, suaque praesidia interfecissent.* Illi praefecti regii, classe ad Euboeam appulsa, celeriter Eretriam ceperunt, omnesque eius gentis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt, ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. Is abest ab oppido circiter millia passuum decem. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo, tamque magno permoti, auxilium nusquam, nisi a Lacedaemoniis, petiverunt: Philippidemque, cursorem eius generis, qui hemerodromi vocantur, Lacedaemonem miserunt, ut nuntiaret, quam celeri opus esset auxilio. Domi autem creant decem praetores, qui exercitui praeesent, in eis Miltiadem. inter quos

quos magna fuit contentio, utrum moenibus se defenderent, an obviam irent hostibus, acieque decernerent. Unus Miltiades maxime nitebatur, ut primo quoque tempore castra ferent. id si factum esset, et civibus animum accessurum, cum viderent, de eorum virtute non desperari: et hostes eadem re fore tardiores, si animo adverterent, audere adversus se tam exiguis copiis dimicare.

V. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit, praeter Plataeenses. ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt: quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. quo factum est, ut plus, quam collegae, Miltiades valuerit. eius enim auctoritate impulsus Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt. deinde postero die sub montis radicibus, acie e regione instructa, nova arte, vi summa proelium commiserunt, (namque arbores multis locis erant raras) hoc consilio, ut et montium tegerentur altitudine, et arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non aequum locum videbat suis, tamen, fretus numero copiarum suarum, confingere cupiebat: eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit, proeliumque commisit. in quo tanto plus virtute valuerunt

Athenienses; ut decemplicem numerum hostium profligarent: adeoque perterruerunt, ut Persae non castra, sed naves, peterent. Qua pugna nihil adhuc est nobilius. nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

VI. Cuius victoriae, non alienum videtur, quale praemium Miltiadi sit tributum, docere: quo facilius intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. Ut enim populi nostri honores quondam fuerunt rari et tenues, ob eamque causam gloriosi; nunc autem effusi atque obsoletissimi: sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. namque huic Miltiadi, qui Athenas, totamque Graeciam liberarat, talis honos tributus est in porticu, quae *Poecile* vocatur, cum pugna depingeretur Marathonica, ut in decem praetorum numero prima eius imago poneretur, isque hortaretur milites, proeliumque committeret. Idem ille populus, posteaquam maius imperium est nactus, et largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

VII. Post hoc proelium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbaros adiuverant, bello persequeretur. quo imperio plerasque ad officium redire coegit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum insulam, opibus elatam, cum oratione reconciliare non posset; copias e navibus eduxit,

urbem operibus clausit, omnique comineatu privavit: deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. Cum iam in eo esset, ut oppido potiretur: procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est. cuius flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum a classariis regiis datum. quo factum est, ut et Parii a ditione deterrerentur, et Miltiades, timens ne classis regia adventaret, incensus operibus, quae statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo proditoris, quod, cum Parum expugnare posset, a rege corruptus, infectis rebus a pugna discessisset. Eo tempore aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido acceperat. Itaque, quoniam ipse pro se dicere non posset, verba pro eo, fecit frater eius Tisagoras. Causa cognita, capitis absolutus, pecunia multatus est: eaque lis quinquaginta talentis aestimata est, quantus in classem sumtus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere in praesentia non poterat, in vincula publica coniectus est, ibique diem obiit supremum.

VIII. Hic etsi crimine Pario est accusatus; tamen alia fuit causa damnationis. Nam Athenienses, propter Pisistrati tyrannidem, quae paucis annis ante fuerat, omnium suorum civium

potentiam extimescebant. Miltiades, multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus: praesertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnes illos, quos habitarat, annos perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus. non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate; eamque potestatem bonitate retinuerat. Omnes autem et habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae libertate usa est. Sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira comitas; ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret: magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Haec populus respiciens, maluit eum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.

II.

THEMISTOCLES.

I. **T**hemistocles, Neoclis filius, Atheniensis. Huius vitia ineuntis adolescentiae magnis sunt emendata virtutibus: adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater eius Neocles generosus fuit. Is uxorem Acharnanam civem duxit,

ex qua natus est Themistocles. qui cum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat, et rem familiarem negligebat, a patre exheredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam cum iudicasset, sine summa industria non posse eam extinguere; totum se dedit reipublicae, diligentius amicis famaeque serviens. Multum in iudiciis privatis versabatur, saepe in concionem populi prodibat, nulla res maior sine eo gerebatur, celeriterque, quae opus erant, reperiebat. Neque minus in rebus gerendis promptus, quam excogitandis, erat: quod *et de instantibus* (ut ait Thucydides) *verissime iudicabat, et de futuris callidissime conjiciebat.*

II. Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur. Primus autem gradus fuit capestendae reipublicae bello Corcyraeo: ad quod gerendum praetor a populo factus, non solum praesentis bello, sed etiam reliquo tempore, ferociorem reddidit civitatem. Nam cum pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret: ille persuasit populo, ut ea pecunia classis centum navium aedificaretur. Qua celeriter effecta, primum Corcyraeos fregit; deinde, maritimos praedones confectando, mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantae salutis fuerit universae Graeciae, bello cognitum est Persico, cum Xerxes et mari et terra

bellum universae inferret Europae cum tantis copiis, quantas neque antea, neque postea habuit quisquam. huius enim classis mille et ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur: terrestres autem exercitus septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cuius de adventu cum fama in Graeciam esset perlata, et maxime Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam: miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, *ut moenibus ligneis se munirent.* Id responsum quo valeret, cum intelligeret nemo: Themistocles persuasit, *consilium esse Apollinis, ut in-naves se suaque conferrent. eum enim a Deo significari murum ligneum.* Tali consilio probato, addunt ad superiores totidem naves triremes; suaque omnia, quae moveri poterant, partim Salamina, partim Troezena asportant: arcem sacerdotibus paucisque maioribus natu, ac sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

III. Huius consilium plerisque civitatibus displicebat, et in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida, Laedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, eoque loco omnes interierunt. At classis communis Grae-

Graeciae trecentarum navium, in qua ducentae erant Athenientium, primum apud Artemisium, inter Euboeam continentemque terram cum classariis regis confligit. angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circumiretur. Hic etsi pari proelio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere: quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. Quo factum est, ut ab Artemisio discederent, et exadversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

IV. At Xerxes, Thermopylis expugnatis, protinus accessit astu, idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cuius fama perterriti classarii cum manere non auderent, et plurimi hortarentur, *ut domos suas discederent, moenibusque se defenderent*; Themistocles unus restitit, et, *universos esse pares*, aiebat, *dispersos testabatur perituros*. idque Eurybiadi, regi Lacedaemoniorum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. Quem cum *minus*, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis: *adversarios eius in fuga esse. qui si discessissent, maiore cum labore, et longinquiore tempore bellum confecturum, cum singulos confectari cogere tur. quos si statim aggrederecur, brevi universos oppressurum*. Hoc eo valebat, ut ingratis ad depugnandum omnes co-

gerentur. Hac re audita, barbarus, nihil doli fuisse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari conflixit, ut eius multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis consilio Themistoclis, quam armis Graeciae.

V. Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. Interim ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles, verens, ne bellare perseveraret, certiore eum fecit, *id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur*: idque ei persuasit. Itaque, qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reversus est, seque a Themistocle non superatum, sed conservatum iudicavit. Sic unius viri prudentia Graecia liberata est, Europaeque succubuit Asia. Haec altera victoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta,

VI. Magnus hoc bello Themistocles fuit, nec minor in pace. Cum enim Phalerico portu, neque magno neque bono, Athenienses uterentur; huius consilio triplex Piraei portus constitutus est, isque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequipararet, utilitate superaret.

raret. Idemque muros Atheniensium restituit praecipuo periculo suo. Namque Lacedaemonii, causam idoneam nacti, propter barbarorum excursionones, qua negarent, oportere extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne essent loca munita, quae hostes possiderent, Athenienses aedificantes prohibere sunt comati. Hoc longe alio spectabat, atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonia et Salamina, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent Lacedaemonii, de principatu sibi cum his certamen fore. quare eos quam infirmissimos esse volebant. Postquam autem audierunt, muros instrui: legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His praesentibus desierunt, ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, et solus primo profectus est: *reliqui legati ut tum exirent cum satis altitudo muri exstructa videretur, praecepit. inzerim omnes servi atque liberi opus facerent; neque ulli loco parcerent, sive sacer esset, sive profanus, sive privatus, sive publicus; et undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent.* Quo factum est, ut Atheniensium muri ex facellis sepulcrisque constarent.

VII. Themistocles autem, ut Lacedaemonem venit, adire ad magistratus noluit, et dedit operam, ut quam longissime tempus duceret: causam interponens, se collegas expectare. Cum
La-

Laeedaemonii quererentur, opus nihilo minus fieri, cumque in ea re conari fallere; interim reliqui legati sunt consecuti. a quibus cum audisset, non multum superesse munitionis; ad ephoros Lacedaemoniorum accessit, penes quos summum imperium erat: atque apud eos contendit, *falsa his esse delata. quare aequum esse illos viros bonos nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent: interea se obsidem retinerent.* Gestus est ei mos, tresque legati, functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles iussit proficisci; eisque praedixit, *ut ne prius Lacedaemoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus.* Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedaemoniorum adit, et apud eos liberrime professus est: *Athenienses suo consilio, quod communi iure gentium facere possent, Deos publicos, suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse. neque eo, quod inutile esset Graeciae, fecisse. nam illorum urbem ut propugnaculum oppositam esse barbaris, apud quam iam bis classes regias fecisse naufragium. Lacedaemonios autem male et iniuste facere, qui id potius iniuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universae Graeciae utile esset. Quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent: aliter illos nunquam in patriam essent recepturi.*

VIII. Tamen non effugit civium suorum invidiam. namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testarum suffragiis e civitate eiectus, Argos habitatum concessit. Hic cum propter multas eius virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, *quod societatem cum rege Persarum ad Graeciam opprimendam fecisset.* Hoc crimine absens proditionis est damnatus. Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi cum eius principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedaemonii et Athenienses indicerent; ad Admetum, Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc cum venisset, et in praesentia rex abesset: quo maiore religione se receptum tueretur, filiam eius parvulam arripuit, et cum ea se in sacrum, quod summa colebatur caerimonia, coniecit. inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet: quam praestitit. nam cum ab Atheniensibus et Lacedaemoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit; monuitque, *ut consuleret sibi. difficile enim esse, in tam propinquo loco tuto eum versari.* Itaque Pydnam eum deduci iussit, et quod satis esset praesidii dedit. Hac re audita, hic in navem omnibus ignotus nautis descendit. quae cum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tam Atheniensium erat exercitus; sen-

fat

fit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse perendum. hac necessitate coactus, domino navis, qui sit, aperit, multa pollicens, si se conservasset. At ille, clarissimi viri captus misericordia, diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in ancoris. neque quemquam ex ea exire passus est. Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit: cui ille pro meritis gratiam postea retulit.

IX. Scio plerosque ita scripssisse, Themistoclem Xerxe regnante in Asiam transisse. Sed ego potissimum Thucydidi credo, qui aetate proximus de his, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et eiusdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse: *Themistocles veni ad te, qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, cum mihi necesse fuit adversum patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse, et ille in periculo esse coepit. Nam cum in Asiam reverti vellet, proelio apud Salamina facto; literis eum certiore feci, id agi, ut pons, quem in Hellesponio fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur. quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem ad te confugi, exagitatius a cuncta Graecia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, de quibus tecum colloqui volo, annum*
mibi

mibi temporis des, eoque transacto, me ad te venire patiaris.

X. Huius rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari, veniam dedit. Ille omne illud tempus literis sermonique Persarum dedit: quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam hi poterant, qui in Perside erant nati. Hic cum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, *si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam bello oppressurum*: magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit, domiciliumque Magnesiae sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donarat, his usus verbis, *quae ei panem praeberet*; (ex qua regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant) *Lampsacum, unde vinum sumeret*; *Myuntem, ex qua opsonium haberet*. Huius ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum prope oppidum, in quo est sepultus; statuae in foro Magnesiae. De cuius morte multimodis apud plerosque scriptum est: sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus: qui illum ait *Magnesiae morbo moruum*; neque negat, *fuisse famam, venenum sua sponte sumsisse, cum se, quae regi de Graecia opprimenda pollicitus esset, praestare posse desperaret*. Idem, *ossa eius clam in Attica ab amicis esse sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod prodicionis esset damnarus, memoriae prodidit*.

III.

ARISTIDES.

I. **A**riffides, Lyfimachi filius, Athenienfis, aequalis fere fuit Themiftocli. itaque cum eo de principatu contendit. namque obreftarunt inter fe. In his autem cognitum eft, quanto antiftaret eloquentia innocentiae. quamquam enim adeo excellebat Ariffides abftinentia, ut unus poft hominum memoriam, quod quidem nos audierimus, cognomine *Iuftus* fit appellatus; tamen, a Themiftocle collabefactus teftua illa, exfilio decem annorum multatus eft. Qui quidem cum intelligeret, reprimi concitatum multitudinem non poffe, cedensque animadverteret quendam fcribentem, ut patria pelleretur; quaeiffe ab eo dicitur, *quare id faceret, aut quid Ariffides commiffet, cur tanta poena dignus duceretur?* Cui ille refpondit, *fe ignorare Ariffidem; fed fibi non placere, quod tam cupide elaboraffet, ut praeter ceteros Iuftus appellaretur.* Hic decem annorum legitimam poenam non pertulit. nam poftquam Xerxes in Graeciam descendit, fexto fere anno, quam erat expulfus, populifcito in patriam reftitutus eft.

II. Interfuit autem pugnae navali apud Salamina, quae facta eft prius, quam poena liberaretur. Idem praetor fuit Athenienfium apud Plataeas in proelio, quo Mardonius fufus, barbarorumque exercitus interfectus eft. Neque aliud

aliud est ullum huius in re militari illustre factum, quam huius imperii memoria: iustitiae vero, et aequitatis, et innocentiae, multa. In primis, quod eius aequitate factum est, cum in communi classe esset Graeciae simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Athenienses. namque ante id tempus et mari et terra duces erant Lacedaemonii. tum autem et intemperantia Pausaniae, et iustitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent, et adversus barbaros hos duces deligerent sibi.

III. Quos quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur; ad classes aedificandas, exercitusque comparandos quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret. eius arbitrio quadringena et sexagena talenta quotannis Delum sunt collata. id enim commune aerarium esse voluerunt. quae omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic qua fuerit abstinentia, nullum est certius indicium, quam quod, cum tantis rebus praefuisset, in tanta paupertate decessit, ut, qui efferretur, vix reliquerit. Quo factum est, ut filiae eius publice alerentur, et de communi aerario dotibus datis collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV.

IV.

PAUSANIAS.

I. **P**ausanias, Lacedaemonius, magnus homo, sed varius in omni genere vitae fuit. nam, ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Huius illustrissimum est proelium apud Plataeas. namque illo duce Mardonius, satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Persarum et manu fortis et consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, et viginti millibus equitum, haud ita magna manu Graecia fugatus est; eoque ipse dux cecidit proelio. Qua victoria elatus plurima miscere coepit, et maiora concupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod ex praeda tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto, in quo erat haec sententia, **SUO DUCTU BARBAROS APUD PLATAEAS ESSE DELETOS, EIUSQUE VICTORIAE ERGO APOLLINI DONUM DEDISSE.** hos versus Lacedaemonii exsculperunt, neque aliud scripserunt, quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persae erant victi.

II. Post id proelium eundem Pausaniam cum classe communi Cyprum atque Hellepontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum praesidia depelleret. Pari felicitate in ea re usus, elatius se gerere coepit, maioresque appetere res. Nam cum, Byzantio expugnato, cepisset complures

plures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos: hos clam Xerxi remisit, simulans, ex vinculis publicis effugisse; et cum his Gongylum Eretriensem, qui literas regi redderet, in quibus haec fuisse scripta Thueydides memoriae prodidit: *Pausanias, dux Spartaë, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit; seque tecum affinitate coniungi cupit. quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, et Spartam, et ceteram Graeciam sub tuam potestatem se, adiuvante te, redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur.* Rex tot hominum salute tam sibi necessariorum magnopere gavissus, confestim cum epistola Artabazum ad Pausaniam mittit: in qua eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quae pollicetur. Si fecerit, nullius rei a se repulsam latiturum. Huius Pausanias voluntate cognita, alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedaemoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur; multatur tamen pecunia. quam ob causam ad classem remissus non est.

III. At ille post non multo sua sponte ad exercitum rediit, et ibi non callida, sedamenti ratione, cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum, vestitumque mutavit. Apparata regio utebatur, veste Medi-

ea: satellites Medi et Aegyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosius, quam, qui aderant, perpeti possent: aditum petentibus conveniendi non dabat: superbe respondebat, et crudeliter imperabat. Spartam redire volebat: Colonas, qui locus in agro Troadis est, se contulerat; ibi consilia, cum patriae, tum sibi inimica, capiebat. Id postquam Lacedaemonii resciverunt, legatos ad eum cum scytala miserant: in qua more illorum erat scriptum, *nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos*. Hoc nuntio commotus, sperans, se etiam tum pecunia et potentia instans periculum posse depellere, domum rediit. Huc ut venit, ab ephoris in vincula publica coniectus est. (licet enim legibus eorum cuivis ephoro hoc facere regi.) hinc tamen se expedit: neque eo magis carebat suspitione. nam opinio manebat, eum cum rege habere societatem. Est genus quoddam hominum, quod *Helotes* vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit, servorumque munere fungitur. hos quoque sollicitare spe libertatis existimabatur. sed, quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant de tali tamque claro viro suspitionibus oportere iudicari, et expectandum, dum se ipsa res aperiret.

IV. Interim Argilius quidam adolescentulus, quem puerum Pausanias amore venereo dilexerat, cum epistolam ab eo ad Artabazum ac-

cepit

epist. eum
in ea de se
recessit. q
scytala epist
gnovit. si per
in eadem epist
inter regem P
veras episto
pavitas Lac
imius quidem
comprehende
putaverunt,
indici, qui
Neptum e
Graeci. P
hanc iuxta
set audiri.
huc ex epist
ut audivit,
batus eo ve
in ara sede
pentinio e
perisset.
batus orat
de illo opin
differ, con
de ei praem

V. His
runt,
Corn. Nep

cepisset, eique in suspicionem venisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum rediisset, qui super tali causa eodem missi erant; vincula epistolae laceravit, signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant in eadem epistola, quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille literas ephoris tradidit. Non est praetereunda gravitas Lacedaemoniorum hoc loco. nam ne huius quidem indicio impulsus sunt, ut Pausaniam comprehenderent: neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. Fanum Neptuni est Taenari, quod violari nefas putant Graeci. Eo ille index confugit: in ara confedit. hanc iuxta locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. huc ex ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit, Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit: quem cum supplicem Dei videret in ara sedentem, quaerit, causae quid sit tam repentino consilio. huic ille, quid ex literis comperisset, aperit. Tanto magis Pausanias perturbatus orare coepit, *ne enuntiarer, nec se, meritum de illo optime, proderet. quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno esse ei praemio futurum.*

V. His rebus ephori cognitae, satius putaverunt, in urbe cum comprehendi. quo cum
Corn. Nep. B essent

essent profecti, et Pausanias, placato Argilio, ut putabat, Lacedaemonem reverteretur; in itinere, cum iam in eo esset, ut comprehenderetur, e vul-
tu cuiusdam ephori, qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui sequebantur, in aedem Minervae, quae *Chalcioecos* vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim ephori valvas eius aedis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub divo interiret. Dicitur, eo tempore matrem Pausaniae vixisse, eamque iam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis, ad filium claudendum, lapidem ad introitum aedis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Cuius mortui corpus cum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quo hi, qui ad supplicium essent dati; displicuit pluribus: et procul ab eo loco infoderunt, quo erat mortuus. Inde postea Dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.

V.

C I M O N.

I. Cimon, Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum initio usus est adolescentiae. nam cum pater eius litem aestimatam populo sol-
vere

vere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset; Cimon eadem custodia tenebatur, neque legibus Atheniensibus emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio sororem germanam suam, nomine Elpinicen, non magis amore, quam more, ductus. nam Atheniensibus licet eodem patre natas uxores ducere. Huius coniugii cupidus Callias quidam, non tam generosus, quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. Is cum talem conditionem aspernaretur; Elpinice negavit, se passuram, Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniam prohibere posset; seque Calliae nupturam, si ea, quae polliceretur, praestitisset.

II. Tali modo custodia liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum iuris civilis, tum rei militaris; quod cum patre a puero in exercitiis fuerat versatus. Itaque hic et populum urbanum in sua tenuit potestate, et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. Primum imperator, apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit: oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalen Cypriorum et Phoenicum

ducentarum navium classem devictam cepit: eodemque die pari fortuna in terra usus est. namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas eduxit, barbarorum uno concursu maximam vim prostravit. Qua victoria magna praeda potitus, cum domum reverteretur, quod iam nonnullae insulae, propter acerbiteriam imperii, defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coegit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se gesserant, vacuefecit, sessorum veteres urbe insulaque eiecit, agros civibus divisit. Thasios, opulentia fretos, suo adventu fregit. His ex manubiis Athenarum arx, qua ad meridiem vergit, est ornata.

III. Quibus rebus cum unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam, quam pater suus ceterique Atheniensium principes. nam testarum suffragiis, quod illi *stracisimum* vocant, decem annorum exilio multatus est. Cuius facti celerius Athenienses, quam ipsum, poenituit. Nam cum ille forti animo invidiae ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedaemonii Atheniensibus indixissent; confestim notae eius virtutis desiderium consecutum est. Itaque post annum quintum, quam expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille, quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans, contendere Lacedaemonem, sua sponte est profectus, pacem-

pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post neque ita multo, Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, cum eius maiorem partem insulae devicisset, in morbum implicatus, in oppido Cicio est mortuus.

IV. Hunc Athenienses non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut nunquam in eis custodens imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus eius rebus, quibus quisque vellet, fruereetur. Semper eum pedisequi cum numis sunt secuti, ut, si quis opis eius indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Saepe, cum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic coena ei coquebatur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem praetermittebat. Nulli fides eius, nulli opera, nulli res familiaris defuit. multos locupletavit: complures pauperes mortuos, qui, unde efferrentur, non reliquissent, suo sumtu extulit. Sic se gerendo, minime est mirandum, si et vita eius fuit secunda, et mors acerba.

VI.

LYSANDER.

I. **L**ysander, Lacedaemonius, magnam reliquit sui famam, magis felicitate, quam virtute, partam. Athenienses enim, in Peloponnesios sexto et vicesimo anno bellum gerentes, confecisse apparet. Id qua ratione confectus sit, latet. non enim virtute sui exercitus, sed immodestia factum est adversariorum: qui, quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispersati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem. quo facto Athenienses se Lacedaemoniis dederunt. Hac victoria Lysander elatus, cum antea semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulgit, ut eius opera in maximumedium Graeciae Lacedaemonii pervenerint. Nam cum hanc causam Lacedaemonii distitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent: postquam apud Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret potestate; cum id se Lacedaemoniorum causa facere simularet. namque undique, qui Atheniensium rebus studuissent, eiectionis, decem delegerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. horum in numerum nemo admittebatur, nisi qui aut eius hospitio contineretur, aut se illius fore proprium fide confirmarat.

II. Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus constituta, ipsius nutu omnia gerebantur. cuius de crudelitate ac perfidia satis est unam rem, exempli gratia, proferre, ne de eodem plura enumerando, defatigemus lectores. Victor ex Asia cum reverteretur, Thasumque devertisset: quod ea civitas praecipua fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici, eam pervertere concupivit. vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum, ut Thasii dilaberentur, consulereque rebus suis.

III. Itaque *** decemviralem suam potestatem sui ab illo constitutam sustulerunt. quo dolore incensus iniit consilia, reges Lacedaemoniorum tollere. sed sentiebat, id se sine ope Deorum facere non posse; quod Lacedaemonii omnia ad oracula referre consueverant. Primum Delphos corrumpere est conatus. Cum id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus, dixit, se vota suscepisse, quae Iovi Aemmoni solveret, existimans, se Afros facilius corrupturum. Hac spe cum profectus esset in Africam, multum eum antistites Iovis fefellerant. nam non solum corrupti non potuerant; sed etiam legatos Lacedaemona miserant, qui Lysandrum accusarent, quod sacerdotes sancti corrumpere conatus esset. Accensatus hoc crimine, iudicium

que absolutus sententiis, Orchomeniis missus sub-
 sidio, occisus est a Thebanis apud Haliartum.
 Quam vere de eo foret iudicatum, oratio indicio
 fuit, quae post mortem in domo eius reperta est;
 in qua suadet Lacedaemoniis, ut, regia potestate
 dissoluta, ex omnibus dux deligatur ad bellum
 gerendum; sed ita scripta, ut Deorum videretur
 congruere sententiae, quam ille se habiturum, pec-
 cunia fidens, non dubitabat. hanc ei scripsisse
 Cleon Halicarnasseus dicitur.

IV. Atque hoc loco non est praetereundum fa-
 ctum Pharnabazi, satrapis regii. nam cum
 Lysander, praefectus classis, in bello multa cru-
 deliter avareque fecisset, deque his rebus suscipia-
 retur ad cives suos esse perlatum: petiit a Pharna-
 bazo, ut ad ephoros sibi testimonium daret, quan-
 ta sanctitate bellum gessisset, sociosque tractasset,
 deque ea re accurate scriberet. magnam enim eius
 auctoritatem in eâ re futuram. Huic ille libera-
 liter pollicetur: librum gravem multis verbis con-
 scripsit, in quo summis eum fert laudibus. quem
 cum legisset probassetque, dum obsignatur, alte-
 rum pari magnitudine, tanta similitudine, ut dis-
 cerni non posset, signatum subiecit; in quo ac-
 curatissime eius avaritiam perfidiamque accusa-
 rat. Hinc Lysander domum cum redisset, post-
 quam de suis rebus gestis apud maximum magi-
 stratum, quae voluerat, dixerat: testimonii loco
 librum a Pharnabazo datum tradidit. Hunc, sub-

moto Lysandro, cum ephori cognovissent, ~~et~~ legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII.

ALCIBIADES.

I. Alcibiades, Cliniae filius, Atheniensis. In hoc natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil eo fuisse excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. Natus in amplissima civitate, summo genere, omnium aetatis suae multo formosissimus, ad omnes res aptus, consiliique plenus: (namque imperator fuit summus et mari et terra) disertus, ut in primis dicendo valeret: (quod tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo eum dicendo posset resistere) deinde, cum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus, non minus in vita, quam victu: affabilis, blandus, temporibus callidissime inserviens. Idem, simul ac se remiserat, neque causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinofus, intemperans reperiebatur; ut omnes admirarentur, in uno homine tantam inesse dissimilitudinem, tamque diversam naturam.

II. Educatus est in domo Periclis, (privignus enim eius fuisse dicitur) eruditus a Socrate: focerum habuit Hipponicum, omnium Graeca lingua loquentium divitissimum: ut si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque maiora posset consequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. Incunte adolescentia amatus est a multis more Graecorum: in eis a Socrate, de quo mentionem facit Plato in *Symposio*. Namque eum induxit commemorantem, *se pernoctasse cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse, ac filius a parente debuerit*. Posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit: in quorum amore, quoad licitum est, odiosa multa delicate iocoseque fecit: quae referremus, nisi maiora potioraque haberemus.

III. Bello Peloponnesio huius consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt; ad quod gerendum ipse dux delectus est. Duo praeterea collegae dati, Nicias et Lamachus. Id cum appareretur, prius, quam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis, dejicerentur, praeter unum, qui ante ianuam erat Andocidis. Itaque ille postea Mercurius Andocidis vocitatus est. hoc, cum appareret, non sine magna multorum consensione esse factum, quod non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret: magnus mal-

IV. He
pel
tem probi
tans civi
ne, se qu
sio habere
ter. In
quia noce
pis expec
hic absente
Nam, post
viderunt, al
suarat. qu

multitudinī timor est iniectus, ne quae repentinū vis in civitate existeret, quae libertatem opprimeret populi. Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur; quod et potentior, et maior, quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensa suos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos, quotiescunque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem: quod et obesse plurimum et prodesse poterat. Adsperebatur etiam infamia, quod in domo sua faceremysteria dicebatur; quod nefas erat more Atheniensium: idque non ad religionem, sed ad coniurationem pertinere existimabatur.

IV. Hoc crimine in concione ab inimicis compellabatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, ut, si quid de se agi vellent, potius de praesente quaestio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur. Inimici vero eius quiescendum in praesenti, quia noceri non posse intelligebant, et illud tempus expectandum decreverunt, quo exisset: ut sic absentem aggredierentur. itaque fecerunt. Nam, postquam in Siciliam eum pervenisse crediderant, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. qua de re cum ei nuntius a magistratu

in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendam rediret; essetque in magna spe provinciae bene administrandae: non parere noluit, et in triremem, quae ad eum deportandum erat missa, ascendit. Hac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia, crudelitateque erga nobiles, utilissimum ratus, impendentem evitare tempestatem, clam se a custodibus subduxit, et inde primum Elidem, deinde Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum, bonis publicatis, audivit; et, id quod usque venerat, Eumolpidas sacerdotes a populo coactos, ut se devoverent, eiusque devotionis, quo testatior esset memoria, exemplum, in pila lapidea incisum, esse positum in publico: Lacedaemonem demigravit. Ibi, ut ipse praedicare consueverat, non adversus patriam, sed inimicos suos, bellum gessit; quod iidem hostes essent civitati. nam, cum intelligerent, se plurimum prodesse posse reipublicae, ex ea eiecisse, plusque irae suae, quam utilitati communi, paruisse. Itaque huius consilio Lacedaemonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: deinde Deceliam in Attica munierunt, praesidioque perpetuo ibi posito in obsidione Athenas tenuerunt. Eiusdem opera Ioniam a societate averterunt Atheniensium: quo facto, multo superiores bello esse coeperunt.

V. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam,
cum

cum acerrimi viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertinuerunt, ne, caritate patriae ductus, aliquando ab ipsis descisceret, et cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus eius interficiendi quaerere instituerunt. Id Alcibiadi diutius celari non potuit. erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, praesertim cum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tisaphernem, praefectum regis Darii, se contulit. Cuius cum in intimam amicitiam pervenisset, et Atheniensium, male gestis in Sicilia rebus, opes senescere, contra Lacedaemoniorum crescere videret: initio cum Pisandro praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur, et de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu, populi potentiae non amicus, et optimatum fautor. Ab hoc destitutus, primum per Thrasymbulum, Lycei filium, ab exercitu recipitur, praetorque fit apud Samum; post, suffragante Theramene, populiscito restituitur, parique absens imperio praeficitur simul cum Thrasymbulo et Theramene. Horum in imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedaemonii, qui paulo ante victores vigerant, perterriti pacem peterent. victi enim erant quinque proeliis terrestribus, tribus navalibus: in quibus ducentas naves triremes amiserant, quae captae in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas praeterea urbes Graecas, quae in

ora sitae sunt Asiae, quarum expugnarant complices; in his Byzantium. neque minus multas consilio ad amicitiam adiunxerant, quod in captos clementia fuerant usi. Inde praeda onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis, Athenas venerunt.

VI. His cum obviam universa civitas in Piraeum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad eius triremem vulgus conflueret, perinde ac si solus advenisset. sic enim populo erat persuasum, et adversas superiores, et praesentes secundas res accidisse eius opera. Itaque et Siciliae amissum, et Lacedaemoniorum victorias culpaе suae tribuebant: quod talem virum e civitate expulissent. Neque id sine causa arbitrari videbantur, nam postquam exercitui praesse coeperat, neque terra neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quamquam Theramenes et Thrasylbulus eisdem rebus praesuerant, simulque venerant in Piraeum: tamen illum unum omnes prosequerantur; et, id quod nunquam antea usum venerat, nisi Olympiae victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur. Ille lacrimans talem benevolentiam civium faorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbiter. Postquam astu venit, concione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin eius casum lacrimarit, inimicumque his se ostenderit, quorum opera patria pulsus fuerat: proinde

æ si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnasset. Restituta ergo huic sunt publice bona: iidemque illi Eumolpidae sacerdotes rursus refacerare sunt coacti, qui eum devoverant: pilaeque illae, in quibus devotio fuerat scripta, in mare praecipitatae.

VII. Haec Alcibiadi laetitia non nimis fuit diuturna. nam cum ei omnes essent honores decreti, totaque respublica domi bellique tradita, at unius arbitrio gereretur; et ipse postulasset, ut duo sibi collegae darentur, Thrasylbulus et Adimantus; neque id negatum esset: classe iam in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. nihil enim eum non efficere posse ducebant. ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta eius culpae tribuerent; cum eum aut negligenter, aut malitiose fecisse loquerentur. sicut tum accidit. nam, corruptum a rege capere Cymen noluisse, arguebant. Itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. timebatur enim non minus, quam diligebatur: ne, secunda fortuna, magnisque opibus elatus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent, et alium in eius locum substituarent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, et se Paetyen contulit, ibique tria castella communivit, Bornos, Bisanthen, Neontichos: manuque collecta primus Graeciae ci-
vita-

vitatis in Thraciam introiit, gloriosius existimans, barbarorum praeda locupletari, quam Graiorum. Qua ex re creverat cum fama, tum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciae pepererat.

VIII. Neque tamen a caritate patriae potuit recedere. nam cum apud Aegos flumen Philocles, praetor Atheniensium, classem constituisset suam; neque longe abesset Lysander, praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhaustis, praeter arma et naves, nihil erat super: Alcibiades ad exercitum venit Atheniensium, ibique praesente vulgo agere coepit: *se vellent, se coacturum Lysandrum aut dimicare, aut pacem petere: Lacedaemonios eo nolle confingere classe, quod pedestribus copiis plus, quam navibus, valerent: sibi autem esse facile, Scutben, regem Thracum, deducere, ut eos terra depelleret; quo facto, necessario aut classe conflicturos, aut bellum composituros.* Id etsi vere dictum Philocles animadvertibat, tamen postulata facere noluit; quod sentiebat, *se, Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum; et, si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore; contra eam, si quid adversi accidisset, se unum eius delicti futurum reum.* Ab hoc discedens Alcibiades, quoniam, inquit, *victoriae patriae repugnas, illud mones, iuxta hostes castra habeas nautica. periculum est enim,*

*enim, ne immodestia militum nostrorum occasio detur
Lysandro nostri opprimendi exercitus. Neque ea res
illum fefellit. nam Lysander, cum per speculato-
tores comperisset, vulgum Atheniensium in terram
praedatum exisse, navesque paene inanes relictas,
tempus rei gerendae non dimisit, eoque impetu
totum bellum delevit.*

IX. At Alcibiades, victis Atheniensibus, non
satis tuta eadem loca sibi arbitratus, peni-
tus in Thraciam se supra Propontidem abdidit,
sperans ibi facillime suam fortunam oculi posse.
Falso. nam Thraces, postquam eum cum magna
pecunia venisse senserunt, insidias ei fecerunt:
qui ea, quae apportarat, abstulerunt, ipsum ca-
pere non potuerunt. Ille cernens, nullum locum
sibi tutum in Graecia, propter potentiam Lacedaemoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit.
quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum
nemo in amicitia antecederet. namque ei Gru-
nium dederat, in Phrygia castrum, ex quo quin-
quagena talenta vectigalis capiebat. Qua fortuna
Alcibiades non erat contentus, neque Athenas
victas Lacedaemoniis servire poterat pati. Itaque
ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione.
sed videbat, id sine rege Persarum non posse fieri:
ideoque eum amicum sibi cupiebat adiungi. ne-
que dubitabat, facile se consecuturum, si modo
eius conveniendi habuisset potestatem. nam Cy-
rum fratrem ei bellum etiam parare, Lacedaemo-
niis

nīs adiuvantibus, sciebat: id si [ei] spernisset, magnam se [ab eo] inituram gratiam videbat.

X. Haec cum moliretur, peteretque a Pharnabazo, ut ad regem mitteretur: eodem tempore Cōrtias ceterique tyranni Athenienſum certos homines ad Lyſandram in Aſiam miſerunt, qui eam certiore facerent, *nifi Alcibiadem ſuſtulſſet, nihil earum rerum fore ratum, quas ipſe Athenis conſtituiſſet. Quare, ſi ſuas res geſtas manere vellet, illum perſequerentur.* Hīs Laco rebus commotus ſtauit, accuratius ſibi agendam cum Pharnabazo. Huic ergo renuntiat, *quae regi cum Lacedaemouit eſſent, irrita futura, niſi Alcibiadem vivum, aut mortuum tradidiſſet.* Non tulit hoc ſatrapes, et violare clementiam, quam regis opes minui, maluit. Itaque miſit Syſamithren et Bagaeum ad Alcibiadem interficiendum, cum ille eſſet in Phrygia, iterque ad regem compararet. Miſſi clam vicinitati, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi, cum eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa caſam eam, in qua quieſcebat, eamque ſuccenderunt; ut incendio conſicerent, quæ manu ſuperari poſſe diſſidebant. Ille autem ut ſonitu flammæ eſt excitatus, etſi gladius ei erat ſubductus, familiaris ſui ſubalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui nunquam diſcedere voluerat. Hunc ſequi ſe iubet, et id, quod in præſentia veſtimentorum fuit, ar-

ripuit. his in ignem eiectis, flammæ vim transiit, quem ut barbari incendium effugisse [eminus] viderunt, telis missis interfecerunt, caputque eius ad Pharnabazum retulerunt. At mulier, quæ cum eo vivere consuerat, muliebri sua veste contactum, aedificii incendio mortuum cremavit, quod ad vitam interimendam erat comparatum. Sic Alcibiades, annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

XI. Hunc, infamatum a plerisque, tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui eiusdem ætatis fuit; Theopompus, qui fuit post aliquanto natus; et Timæus: qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno laudando consenserunt. Nam ea, quæ supra diximus, de eo prædicarunt, atque hoc amplius, cum Arbenis, splendidissima civitate, natus esset, omnes [Athenienses] splendore ac dignitate vitæ superasse: postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corpori que viribus posset æquiparare. omnes enim Boeotii magis firmitati corporis, quam ingenii acuminis, inserviunt. Eundem apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritiæ se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes Lacedæmonios vinceret. fuisse apud Thracas, homines violentos, rebusque venereis deditos: hos quoque in his rebus antecessisse, venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose

vive-

vivere: horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut, apud quoscunque esset, princeps poneretur, habereturque carissimus. Sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

VIII.

THRASYBULUS.

I. **T**hrasybulus, Lyci filius, Atheniensis. Si per se virtus sine fortuna ponderanda sit: dubito, an hunc primum omnium ponam. Illud sine dubio: neminem huic praefero fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore. nam quod multi voluerunt, pauci potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare; huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannus ex servitute in libertatem vindicaret. Sed, nescio quo modo, cum eum nemo anteiret his virtutibus, multi nobilitate praecurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit; ille nullam rem sine hoc: quae ille universa naturali quodam bono fecit lucrari. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus et fortuna: quod in proelii concursu abit res a consilio ad vires, vimque pugnantium. Itaque iure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, sequitur hic plus valuisse, quam ducis prudentiam, vere potest.

potest praedicare. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. nam cum triginta tyranni, praepositi a Lacedaemoniis, servitute oppressas tenerent Athenas; plurimos cives, quibus in bello parferat fortuna, partim patria expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent: non solum princeps, sed et solus initio, bellum his indixit.

II. Hic enim cum Phylem confugisset, quod est castellum in Attica munitissimum, non plus habuit secum, quam triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Aethaeorum; hoc robur libertatis clarissimae civitatis. Neque vero hic non contemptus est primo a tyrannis, atque eius solitudo. quae quidem res et illis contemnentibus perniciosa; et huic despecto saluti fuit. haec enim illos ad persequendum segnes, hos autem, tempore ad comparandum dato, fecit robustiores. Quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet, *Nihil in bello oportere contemni: nec sine causa dici, Matrem timidi flere non solere.* Neque tamen pro opinione Thrasybuli auctae sunt opes. nam iam tum illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur, quam pugnabant. Hinc in Piraeecum transit, Munychiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti: ab eaque turpiter repulsi, protinus in urbem, armis impedimentisque amissis, refugerunt. Usus est Thrasybulus non minus prudentia, quam fortitudine. nam cedentes

tes violari vetuit. cives enim civibus parcere aequum censebat. neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit. neminem iacentem veste spoliavit: nil attigit, nisi arma, quorum indigebat, et quae ad victum pertinebant. In secundo proelio cecidit Critias, dux tyrannorum, cum quidem exadversus Thrasybulum fortissime pugnaret.

III. Hoc deiectione, Pausanias venit Atticis auxilio, rex Lacedaemoniorum. Is inter Thrasybulum, et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem, his conditionibus: *ne qui, praeter triginta tyrannos, et decem, qui postea praetores creati, superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exsilio, neve bona publicarentur; reipublicae procuratio populo redderetur.* Praeclarum hoc quoque Thrasybuli, quod, reconciliata pace, cum plurimum in civitate posset, legem tulit, *ne quis antea actarum rerum accusaretur, neve multaretur: eamque illi [legem] oblivionis appellarunt.* neque vero hanc tantum ferendam curavit; sed etiam, ut valeret, effecit. nam cum quidam ex his, qui simul cum eo in exsilio fuerant, eadem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat: publice prohibuit, et id, quod pollicitus erat, praestitit.

IV. Huic, pro tantis meritis, honoris corona a populo data est, facta duabus virgulis oleaginis: quam quod amor civium, non vis expresse-

prefferat, nullam habuit invidiam, magnaue fuit gloria. Bene ergo Pittacus ille, qui septem sapientum numero est habitus, cum ei Mitylenaei multa millia iugerum agri muneri darent, *Nolite, oro vos, inquit, id mihi dare, quod multi inuideant, plures etiam concupiscant. quare ex istis nolo amplius, quam centum iugera, quae et meam animi aequitatem, et vestram voluntatem indicent.* Nam parva munera, diutina: locupletia, non propria esse consueverunt. Illa igitur corona contentus Thrasybulus, neque amplius requisivit, neque quemquam honore se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore, cum praetor classem ad Cithicium appulisset, neque satis diligenter in castris eius agerentur vigiliae, a barbaris, ex oppido noctu eruptione facta, in tabernaculo interfectus est.

IX.

C O N O N.

I. **C**onon, Atheniensis, Peloponnesio bello accessit ad rempublicam, in eoque eius opera magni fuit. nam et praetor pedestribus exercitibus praefuit, et praefectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas praecipuus ei honos habitus est. namque omnibus unus insulis praefuit. in qua potestate Pheras cepit, coloniam Lacedaemoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio

fito bello praetor, cum apud Aegos flumen copiae Atheniensium a Lyfandro sunt devictae. Sed tum abfuit, eoque peius res administrata est. nam et prudens rei militaris, et diligens erat imperii. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si affuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

II. Rebus autem afflictis cum patriam obsideri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum, satrapen Ioniae et Lydiae, eundemque generum regis et propinquum: apud quem ut multum gratia valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam cum Lacedaemonii, Atheniensibus devictis, in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam; maxime impulsi a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia eius defecerat, et cum Lacedaemoniis coierat societatem: hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator; re quidem vera exercitui praefuit Conon, eiusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic multum ducem summum Agesilaum impedivit, saepeque eius consiliis obstitit. neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. Qui posteaquam domum a suis civibus revocatus est, quod Boeotii et Athenienses Lacedaemoniis bellum indixerant: Conon nihilo secius apud praefectos

festos regis
est usum.

III. Dele-

tam
multis enim
cum in officio
mirandum,
tur, reminis-
superasse.

habito ad r-

erum ex m-

cundum g-

cessit, seq-

erim sine

quit, mor-

on per luer-

in conspectu

scire illi v-

lo scitis edit-

Conon, En-

voarem hab-

probro

mitibus imp-

rum illius n-

lat, scripta

IV. Quis

eius

iudicaverit,

Corn. Ne-

fectos regis versabatur, hisque omnibus maxime erat usui.

III. Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi, quam ceteris, erat apertum. multis enim magnisque meritis apud regem, etiam cum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facile ad credendum adducebatur, reminiscens, eius se opera Cyrum fratrem superasse. Huius accusandi gratia Conon a Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Persarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithrausten accessit, *seque ostendit cum rege colloqui velle. nemo enim sine hoc admittitur. Huic ille, nulla, inquit, mora est: sed tu delibera, utrum colloqui malis, an per literas agere, quae cogitas. necesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te regem (quod προσκυνησιν illi vocant.) hoc si tibi grave est, per me nibilo secius edis mandatis conficies, quod studes.* Tum Conon, *Enimvero, inquit, non est grave, quemvis honorem habere regi: sed verior, ne civitati meae sit opprobrio, si, cum ex ea sim profectus, quae ceteris gentibus imperare consueveris, potius barbarorum, quam illius more fungar.* Itaque huic, quae volebat, scripta tradidit.

IV. Quibus cognitis, rex tantum auctoritate eius motus est, ut et Tissaphernem hostem iudicaverit, et Lacedaemonios bello persequi iussit.

Corn. Nep.

¶

serit.

serit, et ei permiserit, quem vellet, eligere ad dispenſandam pecuniam. id arbitrium Conon negavit *sui esse consilii, sed ipsius, qui optime suos nosse deberet: sed se suadere. Pharnabazo id negotii daret.* Hinc magnis muneribus donatus ad mare est missus, ut Cypriis, et Phoenicibus, ceterisque maritimis civitatibus naves longas imperaret, classemque, qua proxima aestate mare tueri posset, compararet; dato adiutore Pharnabazo, sicut ipse voluerat. Id ut Lacedaemoniis est nuntiatum, non sine cura rem administrarunt, quod maius bellum imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. Nam ducem fortem et prudentem regiis opibus praefuturum, ac secum dimicaturum videbant: quem neque consilio, neque copiis superare possent. Hac mente magnam contrahunt classem, proficiscuntur Pisandro duce. Hos Conon, apud Cnidum adortus, magno proelio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenae, sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit: muros dirutos a Lyſandro, utrosque et Piraei et Athenarum, reficiendos curat: pecuniaeque quinquaginta talenta, quae a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

V. Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda, quam in adversa esset fortuna. Nam, classe Peloponnesiorum devicta,

victa, cum ultum se iniurias patriae putaret, plu-
 ra concupivit, quam efficere potuit. neque tamen
 ea non pia et probanda fuerunt: quod potius pa-
 triae opes augeri, quam regis, maluit. Nam cum
 magnam auctoritatem sibi pugna illa navali, quam
 apud Cnidum fecerat, constituisset, non solum
 inter barbaros, sed etiam inter omnes Graeciae
 civitates: clam dare operam coepit, ut Ioniam et
 Aeoliam restitueret Atheniensibus. Id cum minus
 diligenter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus
 praeerat, Cononem evocavit, simulans, ad regem
 eum se mittere velle, magna de re. huius nuntio
 parens cum venisset, in vincula coniectus est: in
 quibus aliquamdiu fuit. Inde nonnulli eum ad
 regem abductum, ibique periisse, scriptum reli-
 querunt. Contra ea Dinon historicus, cui nos
 plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse
 scripsit: illud addubitat, utrum Tiribazo sciente,
 an imprudente, sit factum.

X.

DION.

I. Dion, Hipparini filius, Syracusanus, no-
 bili genere natus, utraque implicatus
 tyrannide Dionysiorum. namque ille superior Ari-
 stomachen, sororem Dionis, habuit in matrimo-
 nio: ex qua duos filios, Hipparinum et Nysaeum,

procreavit; totidemque filias, nomine Sophrosy-
 nen et Areten. quarum priorem Dionysio filio,
 eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit; alte-
 ram, Areten, Dioni. Dion autem, praeter no-
 bilem propinquitatem, generosamque maiorum fa-
 mam, multa alia ab natura habuit bona: in his
 ingenium docile, come, aptum ad artes optimas;
 magnam corporis dignitatem, quae non minimum
 commendatur; magnas praeterea divitias a patre
 relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat.
 Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter
 mores, quam affinitatem. namque etsi Dionysii
 crudelitas ei displicebat, tamen salvum [esse] pro-
 pter necessitudinem, magis etiam suorum causa,
 studebat. aderat in magnis rebus: eiusque consilio
 multum movebatur tyrannus, nisi qua in re ma-
 ior ipsius cupiditas intercesserat. Legationes ve-
 ro, quae essent illustriores, per Dionem admini-
 strabantur: quas quidem ille diligenter obeundo,
 fideliter administrando, crudelissimum nomen ty-
 ranni sua humanitate tegebat. Hunc, a Dionysio
 missum, Carthaginenses suspexerunt, ut neminem
 unquam Graeca lingua loquentem magis sint ad-
 mirati.

II. Neque vero haec Dionysium fugiebant. nam
 quanto esset sibi ornamento, sentiebat. quo
 fiebat, ut uni huic maxime indulgeret, neque
 eum secus diligeret, ac filium. qui quidem, cum
 Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset
 per-

perlata, adolescenti negare non potuit, quin eum arcefferet, cum Dion eius audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam, magnaue eum ambitione Syracusas perduxit. quem Dion adeo admiratus est, atque adamavit, ut se totum ei traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Dione. Itaque cum a Dionysio tyranno crudeliter violatus esset; quippe quem venundari iussisset: tamen eodem rediit, eiusdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionysius. quo cum gravi conflictaretur: quasivit a medicis Dion, *quemadmodum se haberet?* simulque ab his petiit, *si forte maiori esset periculo, ut sibi faterentur. nam velle se cum ea colloqui de partiendo regno: quod sororis suae filios, ex illo natos, partem regni putabat debere habere.* id medici non tacuerunt, et ad Dionysium filium sermonem retulerunt. quo ille commotus, ne agendi cum eo esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coegit. Hoc aeger sumto, ut somno sopitus, diem obiit supremum.

III. Tale iuitium fuit Dionis et Dionysii similitatis, eaque multis rebus aucta est: sed tamen primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. cumque Dion non desisteret obsecrare Dionysium, *ut Platonem Athenis arcefferet, et eius consiliis uteretur:* ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit. eodemque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit

hominem amicum non magis tyranno, quam tyrannidi. Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de historicis conscriptus est. Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit, valuitque eloquentia, ut ei persuaserit, tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis. a qua voluntate Philisti consilio deterritus, aliquanto crudelior esse coepit.

IV. Qui quidem cum a Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi: verens, ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur; ostendens, *se id utriusque facere causâ, ne, cum inter se scernerent, alteruter alterum praeoccuparet.* Id cum factum multi indignarentur, magnaëque esset invidiae tyranno. Dionysius omnia, quae moveri poterant Dionis, in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, *id se non odio hominis, sed suae salutis fecisse causâ.* Postea vero quam audivit, eum in Peloponneso manum comparare, sibi que bellum facere conari; Areten, Dionis uxorem, alii nuptum dedit, filiumque eius sic educari iussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero, priusquam pubes esset, scorta adducebantur: vino epulisque obtebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur. Is usque eo vitae statum commutatam ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater, (namque appo-
fiti

fiti erant custodes, qui eum a pristino victu deducere-
 rent) ut se de superiore parte aedium deiecerit,
 atque ita interierit. Sed illuc revertor.

V. Postquam Corinthum pervenit Dion, et eodem
 perfugit Heraclides, ab eodem expulsus Dionysio, qui
 praefectus fuerat equitum: omni ratione bellum
 comparare coeperunt. sed non multum proficiebant,
 quod multorum annorum tyrannidis magnarum opum
 putabatur. quam ob causam pauci ad societatem
 periculi perducebantur. Sed Dion, fretus non tam
 iuis copiis, quam odio tyranni, maximo animo,
 duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum
 imperium, munitum quingentis longis navibus,
 decem equitum, centum peditum millibus,
 profectus oppugnatum, quod omnibus gentibus
 admirabile est visum, adeo facile perculit,
 ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat,
 Syracusas introierit. Ex quo intelligi potest,
nullum esse imperium tutum, nisi benevolentia munitum Eo tempore aberat
 Dionysius, et in Italia classem opperiebatur,
 adversariorum ratus neminem sine magnis
 copiis ad se venturum. quae res eum
 fefellit. Nam Dion iis ipsis, qui sub
 adversarii fuerant potestate, regio-
 spiritus repressit, totiusque eius partis
 Siciliae potitus est, quae sub potestate
 Dionysii fuerat: parique modo urbis
 Syracusarum, praeter arcem, et insulam
 adiunctam oppido; eoque rem perduxit,
 ut talibus pactionibus pacem tyrannus
 facere vellet:

let: *Sticiliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas Apollocrates*, cui maximam fidem uni habebat [Dion].

VI. Has tam prosperas, tamque inopinatas res consecuta est subita commutatio: quod fortuna sua mobilitate, quem paulo ante extulerat, demergere est adorta. Primum in filio, de quo commemoravi supra, suam vim exercuit. nam cum uxorem reduxisset, quae alii fuerat tradita; filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria: accepit gravissimum parens vulnus morte filii. deinde orta dissensio est inter eum et Heraclidem: qui, quod principatum non concedebat, factionem comparavit. neque is minus valebat apud optimates; quorum consensu praeerat classi, cum Dion exercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo aequo Dion, et versum illum Homeri retulit ex secunda rhapsodia, in quo haec sententia est: *Non posse bene geri rempublicam multorum imperiis.* Quod dictum magna invidia consecuta est. namque aperuisse videbatur, [se] omnia in sua potestate esse velle. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit, Heraclidemque, cum Syracusas venisset, interficiendum curavit.

VII. Quod factum omnibus maximum timorem iniiecit. nemo enim, illo interfecto, se tutum putabat. Ille autem, adversario remoto, licen-

centius cor
fite, mil
quodid
ni deesse
supereba
iamodi es
teret opti
et, infime
rebat, de
lo ante in
autem, o
ritus loq
tabat.

VIII.

timere
qui firm
nerat,
fina ull
ait: cum
populi e
ser, mi
res illi
omium
quod in
Tali con
lentes,
interfici
caucit,

centius eorum bona, quos sciebat adversus se sensitisse, militibus dispertivit. Quibus divisus, cum quotidiani maximi fierent sumtus, celeriter pecunia deesse coepit: neque, quo manus porrigeret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id huiusmodi erat, ut, cum milites reconciliaffet, amitteret optimates. Quarum rerum cura frangebatur, et, insuetus male audiendi, non aequo animo ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paulo ante in coelum fuerat elatus laudibus. vulgus autem, offensa in eum militum voluntate, liberius loquebatur, et *tyrannum non ferendum* dicebat.

VIII. Haec ille intuens, cum, quemadmodum sedaret, nesciret, et quorsum evaderent, timeret: Callicrates quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo et callidus, et ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem, et ait: *eum [in] magno periculo esse propter offensionem populi et odium militum; quod nullo modo evitare posses, nisi alicui suorum negotium dares, qui se simularer illi inimicum, quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum; quod inimici eius dissidenti suos sensus aperiri forent.* Tali consilio probato, excepit has partes ipse Callicrates, et se armat imprudentia Dionis: ad eum interficiendum socios conquirat: adversarios eius convenit, coniurationem confirmat. res, multis

consciis, quae gereretur, elata defertur ad Aristomachen, sororem Dionis, uxoremque Areten. Illae, timore perterritae conveniunt, cuius de periculo timebant. At ille negat, a Callistrate fieri sibi insidias, sed illa, quae agerentur, fieri praeecepto suo. Mulieres nihilo fecius Callistatē in aedem Proserpinae deducunt, ac jurare cogunt, *nihil ab illo periculi fore Dionis*. Ille hac religione non modo [ab incepto] non deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens, ne prius consilium suum aperiretur, quam conata perfecisset.

IX. Hac mente proximo die festo, cum a conventu remotum se Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubisset; consciis loca munitiora oppidi tradit, domum custodibus sepit, a foribus qui non discedant, certos praeficit: navem triremem armatis ornat, Philostratoque, fratri suo, tradit: eamque in portu agitari iubet, ut si exercere remiges vellet; cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quo fugeret ad salutem. Suorum autem e numero Zacynthios adolescentes quosdam eligit, cum audacissimos, tum viribus maximis: hisque dat negotium, [ut] ad Dionem eant inermes, sic uti conveniendi eius gratia viderentur venire. hi propter notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen eius intrant, foribus obferatis, in lecto cubantem invadunt: colligant: fit strepitus, adeo ut exaudiri posset foris. Hic, sicut ante dictum est, quam invisā sit singularis

laris potentia, et miseranda vita, qui se metui, quam amari malunt, cuius facile intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, si propitia fuissent voluntate, foribus effractis, servare eum potuissent; quod illi inermes, telum foris flagitantes, vivum tenebant. cui cum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

X. Confecta caede, cum multitudo visendi gratia introisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. nam, celeri rumore dilato, Dionem vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi, falsa suspitione ducti, immerentes, ut sceleratos, occidunt. Huius de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam, qui vivum eum *tyrannum* vocitarant, eundem *liberatore* patriae *tyrannique expulso*re praedicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si posset, ab Acheronte cuperent redimere. Itaque in urbe, celeberrimo loco, elatus publice, sepulcri monumento donatus est. diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus; quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat.

XI.

IPHICRATES.

- I. **I**phicrates, Atheniensis, non tam magnitudine rerum gestarum, quam disciplina militari, nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solum ætatis suae cum primis compararetur, sed ne de maioribus natu quidem quisquam anteponeretur. Multum vero in bello est versatus, saepe exercitibus praefuit; nusquam culpa [sua] male rem gessit; semper consilio vicit; tantumque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. namque ille pedestria arma mutavit, cum ante illum imperatorem maximis clypeis, brevibus hastis, minutis gladiis uterentur. Ille e contrario peltam pro parma fecit, (a quo postea *pelista* pedites appellantur) ut ad motus concursusque essent leviores: hastae modum duplicavit: gladios longiores fecit. idem genus loricarum mutavit, et pro sertis atque aeneis linteas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit. nam, pondere detracto, quod aequè corpus tegeret, et leve esset, curavit.

- II. Bellum cum Thracibus gessit: Seuthen, socium Atheniensium, in regnum restituit. Apud Corinthum tanta severitate exercitui praefuit, ut nullae unquam in Graecia neque exercitatiores copiae, neque magis dicto audientes fuissent duci: in eamque consuetudinem adduxit, ut,
eum

em proli
sue dicit
puli sibi p
Hoc exerc
pit: quod
terum eod
quo facto n
taxeres A
cretem ab
posueret
doodecim
discipula
quondam
sic Iphic
runt
Epamin
adventu
Sparta
lesent.

III. F
I
iniicere
nimis,
morise p
quod cum
in Amyn
Eurydice
dicitur p
conjugi,

eum proelii signum ab imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatae consisterent, ut singuli ab peritissimo imperatore dispositi viderentur. Hoc exercitu moram Lacedaemoniorum intercept: quod maxime tota celebratum est Graecia. Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit. quo facto magnam adeptus est gloriam. Cum Artaxerxes Aegyptio regi bellum inferre voluit, Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem, quem praeficeret exercitui conductitio, cuius numerus duodecim millium fuit. quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, ut, quemadmodum quondam *Fabiani* milites Romani appellati sunt, sic *Iphicratenses* apud Graecos in summa laude fuerint. Idem, subsidio Lacedaemoniis profectus, Epaminondae retardavit impetus. nam, nisi eius adventus appropinquasset, non prius Thebani Sparta abscessissent, quam captam incendio delessent.

III. Fuit autem et animo magno et corpore, imperatoriaque forma, ut ipso aspectu cuius iniiceret admirationem sui. sed in labore remissus nimis, parumque patiens, ut Theopompus memoriae prodidit: bonus vero civis, fideque magna. quod cum in aliis rebus declaravit, tum maxime in Amyntae Macedonis liberis tuendis. namque Eurydice, mater Perdiccae et Philippi, cum his duobus pueris, Amynta mortuo, ad Iphicratem confugit, eiusque opibus defensa est. Vixit ad

senectutem, placatis in se suorum civium animis. causam capitis semel dixit, bello sociali, simul cum Timotheo, eoque iudicio est absolutus. Menesthea filium reliquit, ex Thressa natum, Cotyis regis filia. Is cum iuterrogaretur, *urum pluris patrem, matremne, faceret; Matrem*, inquit. Id cum omnibus mirum videretur: at ille, *merito*, inquit, *facio. nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit; contra ea mater Atheniensem.*

XII.

CHABRIAS.

I. Chabrias Atheniensis. Hic quoque in summis habitus est ducibus, resque multas memoria dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum eius in proelio, quod apud Thebas fecit, cum Boeotiis subsidio venisset. namque in eo, victoria fidente summo duce Agefilao, fugatis iam ab eo conductiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixoque genu scuto, proiecta [que] hasta impetum excipere hostium docuit. Id novum Agefilaus contuens, progredi non est ausus, suosque iam incurrentes tuba revocavit. Hoc usque eo tota Graecia fama celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuum fieri voluerit, quae publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, ut postea
athle-

athletae, ceterique artifices, his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti.

II. Chabrias autem multa in Europa bella administravit, cum dux Atheniensium esset: in Aegypto sua sponte gessit. nam Nestanabin adiutum profectus, regnum ei constituit. Fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Evagorae adiutor datus: neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devinceret. qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Aegyptios et Persas conflatum est. Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant, Lacedaemonii cum Aegyptiis: a quibus magnas praedas Agefilaus, rex eorum, faciebat. Id intuens Chabrias, cum in re nulla Agefilao cederet, sua sponte eos adlutum profectus, Aegyptiae classi praesuit: pedestribus copiis Agefilaus.

III. Tum praefecti regis Persiae legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Aegyptiis. Athenienses diem certam Chabriae praestituerunt, *quam ante domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denuntiarunt.* Hoc ille nuntio Athenas rediit: neque ibi diutius est moratus, quam fuit necesse. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum: quod et vivebat laute, et indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere.

Est

Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae comes fit, et libenter de his detrahant, quos eminere videant altius: neque animo aequo pauperes alienam opulentium intuuntur fortunam. Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimum aberat. Neque vero solus ille aberat Athenis libenter; sed omnes fere principes fecerunt idem: quod tantum se ab invidia putabant futuros, quantum a conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbi, Chares in Sigaeo. Dissimilis quidem Chares horum et factis et moribus, sed tamen Athenis et honoratus et potens.

IV. Chabrias autem periit bello sociali tali modo. Oppugnabant Athenienses Chium. erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat: eumque magis milites, quam qui praeerant, aspiciebant. Quae res ei maturavit mortem. nam dum primus studet portum intrare, et gubernatorem iubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciiei fuit. Cum enim eo penetrasset, ceterae non sunt secutae. Quo facto circumfusis hostium concursu, cum fortissime pugnaret, navis rostro percussa, coepit fidere. hinc refugere cum posset, si se in mare deiecisset, quod suberat classis Atheniensium, quae exciperet natantes: perire maluit, quam armis abiectis navem relinquere, in qua fuerat vectus. Id ceteri face-

re noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. at ille praestare honestam mortem existimans turpi vitae, cominus pugnans telis hostium interfectus est.

XIII.

TIMOTHEUS.

I. **T**imotheus, Cononis filius, Atheniensis. Hic a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei militaris peritus, neque minus civitatis regendae. Multa huius sunt praeclare facta, sed haec maxime illustria. Olynthios et Byzantios bello subegit. Samum cepit: in qua oppugnanda superiore bello Athenienses mille et ducenta talenta consumserant. id ille sine ulla publica impensa populo restituit. Adversum Cotym bella gessit, ab eoque mille et ducenta talenta praedae in publicum retulit. Cyzicum obsidione liberavit. Ariobarzani simul cum Agesilao auxilio profectus est. a quo cum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus sugeri maluit, quam id fumere, cuius partem domum suam ferre posset. Itaque accepit Crithoten et Sestum.

II. Idem, classi praefectus, circumvehens Peloponnesum, Laconicam populatus, classem eorum

eorum fugavit. Corcyram sub imperium Atheniensium redegit: sociosque idem adiunxit Epirotas, Athamanas, Chaonias, omnesque eas gentes, quae mare illud adiacent. Quo facto Lacedaemonii de diutina contentione destiterunt, et sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt; pacemque his legibus constituerunt, *ut Athenienses mari duces essent*. Quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publice sint factae, eique Deae pulvinar sit institutum. Cuius laudis ut memoria maneret, Timotheo publice statuam in foro posuerunt: qui honos huic uni ante id tempus contigit: ut, cum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic iuxta posita recens filii, veterem patris renovavit memoriam.

III. Hic cum esset magno natu, et magistratus gerere desisset: bello Athenienses undique premi sunt coepti. Defecerat Samus: descierat Hellepontus: Philippus iam tum valens [Macedo] multa moliebatur: cui oppositus Chares cum esset, non satis in eo praesidii putabatur. Fit Meneſtheus praetor, filius Iphicratis, gener Timothei, et, ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Haec in consilium dantur duo usu et sapientia praestantes, [quorum consilio uteretur,] pater et socer: quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. Hi cum Samum profecti essent, et eodem Chares, adventu eorum

eorum cog
quid ab
insulam
retur; qu
arbitri
merita
horitari
contende
ad Timoth
male re g
dem, un
Athenis
capere, t
eam rem
spicas,
tentiae.
Hoc in
aestimato
civitatis

IV.

xix. e
muri qu
quo fortu
vus Con
fuerat,
imilae,
Timothei
plenaq

eorum cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur: accidit, cum ad insulam appropinquarent, ut magna tempestas oriretur; quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, suam classem suppresserunt. At ille, temeraria usus ratione, non cessit majorum natu auctoritati: et, ut in sua navi esset fortuna, quo contenderat, pervenit; eodemque ut sequerentur, ad Timotheum et Iphicratem nuntium misit. hinc, male re gesta, compluribus amissis navibus, eodem, unde erat profectus, se recepit, literasque Athenas publice misit, *sibi proclive fuisse, Samum capere, nisi a Timotheo et Iphicrate desertus esset.* Ob eam rem in crimen vocabantur. populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiae, domum revocat: accusantur proditionis. Hoc iudicio damnatur Timotheus, lisque eius aestimatur centum talentis. Ille, odio ingratae civitatis coactus, Chalcidem se contulit.

IV. Huius post mortem cum populum iudicii sui poeniteret, multae novem partes detraxit, et decem talenta Cononem, filium eius, ad muri quandam partem reficiendam iussi dare. In quo fortunae varietas est animadvertenda. Nam quos avus Conon muros ex hostium praeda patriae restituerat, eosdem nepos, cum summa ignominia familiae, ex sua re familiari reficere coactus est. Timothei autem moderatae sapientisque vitae cum pleraque possimus proferre testimonia, uno erimus con-

contenti; quod ex eo facile conici poterit, quam carus suis fuerit. Cum Athenis adolescentulus causam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt; sed etiam in eis Iason tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. Hic cum in patria sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo praesidio venit: tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Timotheo, de fama dimicanti, deesse. Hunc adversus tamen Timotheus postea, populi iussu, bellum gessit: patriaeque sanctiora iura, quam hospitii, esse duxit. Haec extrema fuit aetas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriae, Timothei: neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria.

XIV.

D A T A M E S.

I. **V**enio nunc ad fortissimum virum, maximeque consilii omnium barbarorum; exceptis duobus Carthaginensibus, Hamilcare et Hannibale. de quo hoc plura referemus, quod et obscuriora sunt eius gesta pleraque; et ea, quae prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tantum non omnes superabat, acsiderunt. quorum nisi ratio explicata fuerit, res
 appa-

apparere non poterunt. DATAMES, patre Camissare, natione Care, matre Scythissa natus, primum milirum numero fuit apud Artaxerxem eorum, qui regiam tuebantur. pater eius Camissares, quod et manu fortis, et bello strenuus, et regi multis locis fidelis erat repectus, habuit provinciam partem Ciliciae iuxta Cappadociam, quam incolunt Leucotyri. Datames militare munus fungens primum, qualis esset, apparuit in bello, quod rex adversus Cadusios gessit. namque hic multis millibus regionum interfectis, magni fuit eius opera. quo factum est, ut, cum in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia.

II. Pari se virtute postea praebuit, cum Auto-phradates iussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. namque huius opera hostes, cum castra iam intrassent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus regis est. qua ex re maioribus rebus praeesse coepit. Erat eo tempore Thyus dynastes Paphlagoniae, antiquo genere natus a Pylaemene illo, quem Homerus Troico bello a Patroclo interfectum ait. Is regi dicto audiens non erat. quam ob causam bello eum persequi constituit, eique rei praefecit Datamem, propinquum Paphlagonis. namque ex fratre et sorore erant nati. quam ob causam Datames omnia primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem cum venisset sine praesidio, quod ab amico nullas vereretur insidias,
 paene

paene interiit. nam Thyus eum clam interficere voluit. Erat mater cum Datame, amita Paphlagonis. ea, quid ageretur, rescit, filiumque monuit. ille fuga periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. in quo cum ab Ariobarzane, praefecto Lydiae et Ioniae totiusque Phrygiae, desertus esset: nihilo segnus perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore et liberis.

III Cuius facti ne prius fama ad regem, quam ipse, perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis, eo, ubi erat rex, venit: posteroque die Thyum, hominem maximi corporis, terribilisque facie, quod et niger, et capillo longo, barbaque erat promissa, optima veste textit, quam satrapae regii gerere consueverant: ornavitque etiam torque, et armillis aureis, ceteroque regio cultu. ipse agresti duplici amiculo circumdatus, hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, qua vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem omnes cum adspicerent propter novitatem ornatus, ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus: fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regique nuntiaret. Primo non accredit. Itaque Pharnabazum misit exploratum. a quo ut rem gestam comperit, statim admitti iussit, magnopere delectatus cum facto, tum ornatu: in primis quod nobilis rex in potestatem inopinanti vene-

rat.

rat. Itaque magnifice Datamem donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur, duce Pharnabazo et Tithrauste, ad bellum Aegyptium; parique eum, atque illos, imperio esse iussit. postea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

IV. Hic cum maximo studio compararet exercitum, Aegyptumque proficisci pararet: subito a rege literae sunt ei missae, ut *Aspim aggredere* qui Cataoniam tenebat, quae gens iacet supra Ciliciam, confinis Cappadociae. namque *Aspis*, saltuosam regionem, castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat, et, quae regi portarentur, abripiebat. Datames, etsi longe aberat ab his regionibus, et a maiore re abstraheretur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus, navem conscendit, existimans, id quod accidit, facilius se imprudentem parva manu oppressurum, quam paratum, quamvis magno exercitu. Hac delatus in Ciliciam, egressus inde, dies noctesque iter faciens, Taurum transit, eoque, quo studuerat, venit: quaerit, quibus locis sit *Aspis*: cognoscit, haud longe abesse, profectumque eum venatum. quem dum speculatur, adventus eius causa cognoscitur. *Pisidas* cum iis, quos secum habebat, ad resistendum *Aspis* comparat. Id *Datames* ubi audivit, arma sumit, suosque sequi iubet:

bet: ipse equo concitato ad hostem vehitur. quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem, pertimescit, atque a conatu resistendi deterritus, sese dedit. Hunc Datames vinctum ad regem ducendum tradit Mithridati.

V. Haec dum geruntur, Artaxerxes, reminiscens, a quanto bello, ad quam parvam rem, principem ducum misisset; se ipse reprehendit, et nuntium ad exercitum Acen misit, quod nondum Datamen profectum putabat, qui diceret, ne ab exercitu discederet. Hic, priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspidum ducebant. Qua celeritate cum magnam benevolentiam regis Datames consecutus esset; non minorem invidiam aulicorum excepit, qui illum unum pluris, quam se omnes, fieri videbant. quo facto cuncti ad eum opprimendum consenserunt. Haec Pandates, gazae custos regiae, amicus Datami, per scripta ei mittit. in quibus docet, eum magno fore periculo, si quid illo imperante in Aegypto adversi accidisset. namque eam esse consuetudinem regiam, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortunae suae. quo fieri, ut facile impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestae nuntientur. illum hoc maiore fore in discrimine, quod, quibus rex maxime obediat, eos habeat inimicissimos. Talibus ille literis cognitis, cum iam ad exercitum Acen venisset, quod non ignorabat, ea vere scripta, desistere a rege constituit. neque tamen quidquam fecit,

fecit, quod
ciem Magni
in Cappadocia
philagomus
in regem
manum co
trahit.

VI. Sed
pro
dam copias
cum exar
proficisci
celans,
hostem
fama ad
animi d
pervenit
cuius mu
petiti, q
ret expedi
cer eius,
veri rebu
mivit, i
tum necess
fium sequ
barbarame
corum inter
esse, sed om
facile, si
Cur. Ne

fecit, quod fide sua esset indignum. nam Mandro-
 clem Magnetem exercitui praefecit: ipse cum suis
 in Cappadociam discedit, coniunctamque huic Pa-
 phlagoniam occupat, celans, qua voluntate esset
 in regem; clam cum Ariobarzane facit amicitiam,
 manum comparat, urbes munitas suis tuendas
 tradit.

VI. Sed haec propter hiemale tempus minus
 prospere procedebant. Audit, Pisidas quas-
 dam copias adversus se parare. filium eo Arsidaeum
 cum exercitu mittit. cadit in proelio adolescens:
 proficiscitur eo pater, non ita cum magna manu,
 celans, quantum vulnus accepisset; quod prius ad
 hostem pervenire cupiebat, quam de re male gesta
 fama ad suos perveniret: ne, cognita filii morte,
 animi debilitarentur militum. Quo contenderat,
 pervenit, hisque locis castra ponit, ut neque cir-
 cuiri multitudine adversariorum posset, neque im-
 pediri, quo minus ad dimicandum manum habe-
 ret expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes, so-
 cer eius, praefectus equitum. Is, desperatis ge-
 neri rebus, ad hostes transfugit. Id Datames ut
 audivit, sensit, si in turbam exisset, ab homine
 tam necessario se relictum, futurum ut ceteri con-
 silium sequerentur. in vulgus edit, suo iussu Mi-
 throbarzanem profectum pro perfuga, quo facilius re-
 ceptus interficeret hostes. quare relinqui eum non par
 esse, sed omnes confestim sequi. quod si animo strenuo
 fecissent, futurum, ut adversarii non possent resistere.

Corn. Nep.

D

cum

cum et intra vallum et foris caederentur. Hac re probata, exercitum educit, Mithrobarzanem persequitur. qui tantum quod ad hostes pervenerat, Datames signa inferri iubet. Pisidae, nova re commoti, in opinionem adducuntur, perfugas mala fide compositoque fecisse, ut recepti, essent maiori calamitati: primum eos adoriuntur. Illi cum quid ageretur, aut quare fieret, ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos transierant; ab hisque stare, quos reliquerant. quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas resistentes Datames invadit: primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore et proditores perculit, et hostes profligavit: et, quod ad perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus.

VII. Ab hoc tamen viro Scismas, maximo natu filius, desciiit, ad regemque transit, et de defectione patris detulit. quo nuntio Artaxerxes commotus, quod intelligebat, sibi cum viro forti ac strenuo negotium esse, qui, cum cogitasset, facere auderet, et prius cogitare, quam conari conuesset: Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset, saltum, in quo Ciliciae portae sunt sitae, Datames praeoccupare studuit. Sed tam subito copias contrahere non potuit. a qua re

deplisus
cum i
stibus,
tribus le
vellet, n
paucita

VIII.

refugere
barbaro
millia,
generis
octo,
que,
diorum
Captia
tria [m
Has ad
in se l
habeb
filiis,
de ip
cidisse
fuit, q
castra
rior om
manum
angustia
deque c

depulsus, cum ea manu, quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hostibus, neque praeteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur: et, si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suae paucitati posset.

VIII. Haec etsi Autophradates videbat, tamen statuit congregari, quam cum tantis copiis refugere, aut tam diu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, quos illi Cardacas appellant; eiusdemque generis III funditorum; praeterea Cappadocum octo, Armeniorum decem, Paphlagonum quinque, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aspendiorum et Pisidarum circiter tria, Cilicum duo, Captianorum totidem, ex Graecia conductorum tria [millia]: levis armaturae maximum numerum. Has adversus copias spes omnis consistebat Datami in se locique natura. namque huius partem non habebat vicesimam militum. Quibus fretus confligit, adversariorumque multa millia concidit; cum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidissent. quam ob causam postero die tropaeum posuit, quo loco pridie pugnatum erat. Hinc cum castra movisset, semperque inferior copiis, superior omnibus proeliis discederet, quod nunquam manum confereret, nisi cum adversarios locorum angustiis clausisset: (quod perito regionum callideque cogitanti saepe accidebat.) Autophradates,

cum bellum duci maiore regis calamitate, quam adversariorum, videret, ad pacem amicitiamque hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille etsi fidam non fore putabat; tamen conditionem accepit, seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum, quod rex adversus Datamem susceperat, sedatum: Autophradates in Phrygiam se recepit.

IX. At rex, quod implacabile odium in Datamem susceperat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit. quas ille plerasque vitavit. sicut cum nuntiatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero: (de quibus, quod inimici detulerant, neque credendum, neque negligendum putavit:) experiri voluit, verum falsumne esset relatum. Itaque eo profectus est, quo itinere futuras insidias dixerant. Sed elegit corpore et statura simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eo loco ire, quo ipse consueverat, iussit. Ipse autem ornatu [vestituque] militari inter corporis custodes iter facere coepit. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Praedixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere, quod ipsum viderent. Ipse, ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos coniecit. hoc idem cum universi fecissent, prius-

pinusquam
lebant,

X. H

re

dolo. na

curam,

liceret in

rum, de

iam, cop

me facit

magnas

tit, par

plura c

fit hom

se bell

nem ill

eius per

Sic abse

mutuis

sulcepe

XI.

exercit

ea re, j

tenire.

locusque

cum uno

quod die

priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

X. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est Mithridatis, Ariobarzani filii, dolo. namque is pollicitus est regi, *se eum interfecit-urum, si ei rex permitteret, ut, quodcumque vellet, liceret impune facere: fidemque de ea re, more Persarum, dextra dedisset.* Hanc ut recepit a rege missam, copias parat, et absens amicitiam cum Datame facit, regis provincias vexat, castella expugnat, magnas praedas capit: quarum partem suis disperdit, partem ad Datamem mittit. pari modo complura castella ei tradit. Haec diu faciendo persuasit homini, se infinitum adversus regem suscepisse bellum: cum nihilo magis, ne quam suspitionem illi praeberet insidiarum, neque colloquium eius petivit, neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

XI. Id cum satis se confirmasse arbitratus est, certiore facit Datamem, *tempus esse maiores exercitus parari, bellum cum ipso rege suscipi: deque ea re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium venire.* Probata re, colloquendi tempus sumitur, locusque, quo conveniretur. Huc Mithridates cum uno, cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribusque locis separatim

gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die utrique, locum qui explorarent, atque ipsos scrutarentur, mittunt. Deinde ipsi sunt congressi. Hic cum aliquamdiu in colloquio fuissent, et diversi discessissent, iamque procul Datames abesset: Mithridates, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur, atque ibi, ubi telum erat impositum, resedit, ut si a lassitudine cuperet acquiescere; Datamemque revocavit, simulans, se quiddam in colloquio esse oblitum. Interim telum, quod latebat, protulit, nudatumque vagina veste texit, ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. quem cum digito demonstraret, et ille conspiceret: aversum ferro transfixit; priusque, quam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita vir, qui multos consilio, neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

XV.

EPAMINONDAS.

- I. **E**paminondas, Polymni filius, Thebanus. De hoc priusquam scribamus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant; neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari

pari modo apud ceteros fuisse arbitrentur. Scimus enim, musicen nostris moribus abesse a principis persona; saltare vero etiam in vitiis poni. quae omnia apud Graecos et grata, et laude digna ducuntur. Cum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitae velimus Epaminondae: nihil videmur debere praetermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primo de genere eius: deinde quibus disciplinis, et a quibus, sit eruditus: tum de moribus, ingeniique facultatibus, et si qua alia digna memoria erunt: postremo de rebus gestis, quae a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

II. Natus igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper iam a maioribus relictus. eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis nam et citharizare, et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio; qui non minore fuit in musicis gloria, quam Damon, aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina: carmina cantare tibiis ab Olympiodoro, saltare a Calliphrone. At philosophiae praeceptorem habuit Lyam Tarentinum, Pythagoreum: cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem et severum senem omnibus aequalibus suis in familiaritate anteposuerit; neque prius eum a se dimiserit, quam in doctrinis tanto antecesserit condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo superaturum omnes in ceteris artibus. Atque haec ad nostram consuetudinem

sunt levia, et potius contemnenda: at in Graecia atique olim magnae laudi erant. Postquam ephelus factus est, et palaestrae dare operam coepit: non tam magnitudini virium servivit, quam velocitati. illam enim ad athletarum usum, hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo et luctando, ad eum finem, quoad stans complecti posset, atque contendere. In armis plurimum studii consumebat.

III. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeo veritatis diligens, ut ne ioco quidem mentiretur. Idem continens, clemens, patiensque admirandum in modum: non solum populi, sed etiam amicorum ferens iniurias: in primisque commissa zelans; (quod interdum non minus prodest, quam diserte dicere:) studiosus audiendi. ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque cum in circumvenisset, in quo aut de republica disputaretur, aut de philosophia sermo haberetur: nunquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset adductus. Paupertatem adeo facile perpeessus est, ut de republica nihil, praeter gloriam, ceperit. amicorum in se tuendo caruit facultatibus: fide ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut possit iudicari, omnia ei cum amicis fuisse communia.

armis.
bellis.
propter
rum co
ret, pro
summa
niam,
contere
ut ille,
tum con

IV.
xerxis
ceper
nit,
tis ad
minon
minon
dantis
bil, in
Theba
ante
namque
caritate
mitem e
lere pro
ru. Th
filium se
meca

munia. Nam cum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non posset: amicorum concilium habebat, et quantum quisque daret, pro cuiusque facultatibus imperabat. eamque summam cum fecerat, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos qui conferebant: eique ut ipsi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

IV. Tentata autem eius est abstinentia a Diomedonte Cyziceno. namque is rogatu Artaxerxis Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. hic magno cum pondere auri Thebas venit, et Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem: quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, et causam adventus Diomedontis ostendit. At ille, Diomedonte coram, nihil, inquit, opus pecunia est. nam si ea rex vult, quae Thebanis sint utilia, gratis facere sum paratus: sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriae caritate. Tu quod me incognitum tentasti, cuique similem existimasti, non miror, tibi que ignosco: sed egredere propere, ne alios corrumpas, cum me non porneris. Tu, Micythe, argentum huic redde: nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui. Hunc Diomedon cum rogaret, ut tuto exire, suaque, quae

attulisset, liceret efferre: istud, inquit, faciam; neque tua causa, sed mea: ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat, id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem. a quo cum quaesisset, quo se deduci vellet; et ille, Athenas, dixisset: praesidium dedit, ut eo tuto perveniret. neque vero id satis habuit, sed etiam, ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam Atheniensem, de quo supra mentionem fecimus, effecit. Abstinentiae erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est: quoniam uno hoc volumine *vitas excellentium virorum* concludere constituimus; quorum separatim multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

V. Fuit etiam disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentia: neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in perpetua oratione ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclidem quendam, indidem Thebis, et adversarium in administranda republica, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. namque illi genti plus inest virium, quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille, *fallis*, inquit, *verbo cives tuos, quod hos a bello avocas. orti enim nomine servitutem concilias. Nam paritur pax bello. Itaque qui ea diutina volunt frui, bello exer-*

exercitum
vult, coll
ille Mene
non habet
leniam,
consecratu
surre m
ut consili
cionem
amulari
Graecia
ea, una
Lactone

VI.

facere
gatus,
re, pol
corum;
Theban
mader
ves pra
Argivo
das: T
interfec
sponden
sit, post
mirari se
maner

exercitati esse debent. Quare si principes Graeciae esse vultis, castris est vobis utendum, non palaestra. Idem ille Meneclides cum huic obiiceret, quod liberos non haberet, neque uxorem duxisset; maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus: at ille, desine, inquit, Meneclida, de uxore mihi exprobrare. nam nullius in ista re minus uti consilio volo. Habebat enim Meneclides suspicionem adulterii. Quod autem me Agamemnonem aemulari putas, falleris. namque ille cum universa Graecia vix decem annis unam cepit urbem: ego contra ea, una urbe nostra, dieque uno, totam Graeciam, Lacedaemoniis fugatis, liberavi.

VI. Idem cum in conventum venisset Arcadum, petens, ut societatem cum Thebanis et Argivis facerent: contraque Callistratus, Atheniensium legatus, qui eloquentia omnes eo praestabat tempore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur Atticorum; et in oratione sua multa invectus esset in Thebanos et Argivos, in eisque hoc posuisset, animadvertere debere Arcadas, quales utraque civitas cives procreasset, ex quibus de ceteris possent iudicare. Argivos enim fuisse Orestem et Alcmaeonem, matricidas: Thebis Oedipum natum, qui, cum patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreasset. Hic in respondendo Epaminondas, cum de ceteris perorasset, postquam ad illa duo opprobria pervenit: admirari se, dixit, stultitiam rectoris Attici, qui non animadverterit, innocentes illos natos; domi scelere ad-

missio, cum patria essent expulsi, receptos esse ab Aethi-
 enensibus. Sed maxime eius eloquentia eluxit Spar-
 tae, [legati, ante pugnam Leuctricam.] quo cum
 omnium sociorum convenissent legati, coram fre-
 quentissimo legationum conventu sic Lacedaemo-
 niorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa
 oratione opes eorum concusserit, quam Leuctrica
 pugna. Tum enim perfecit, quod post apparuit,
 ut auxilio sociorum Lacedaemonii privarentur.

VII. Fuisse patientem, suorumque iniurias
 ferentem civium, quod se patriae irasci
 nefas esse duceret, haec sunt testimonia. Cum
 eum propter invidiam cives praeficere exercitui no-
 luissent; duxque esset electus belli imperitus, cu-
 ius errore eo esset deducta illa multitudo militum,
 ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum
 angustiis clausi ab hostibus obsidebantur: deside-
 rari coepta est Epaminondae diligentia. erat enim
 ibi privatus, numero militis. a quo cum peterent
 opem, nullam adhibuit memoriam contumeliae;
 et exercitum, obsidione liberatum, domum redu-
 xit incolumem. Neque vero hoc semel fecit, sed
 saepius. maxime autem fuit illustre, cum in Pello-
 ponesum exercitum duxisset adversus Lacedae-
 monios, haberetque collegas duos, quorum alter
 erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. hic cum
 eriminibus adversariorum omnes in invidiam ven-
 nissent, ob eamque rem imperium his esset abro-
 gatam, atque in eorum locum alii praetores suc-
 cessis-

cessissent: Epaminondas populoscito non paruit, idemque ut facerent, persuasit collegis, et bellum, quod susceperat, gessit. namque animadvertibat, nisi id fecisset, totum exercitum propter praetorum imprudentiam inscientiamque belli periturum. Lex erat Thebis, quae *morte multabat, si quis imperium diutius retinisset, quam lege praefinitum foret.* hanc Epaminondas, cum reipublicae conservandae causa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit; et quatuor mensibus diutius, quam populus iusserat, gessit imperium.

VIII. Postquam domum reditum est, collegae eius horum crimine accusabantur. quibus ille permisit, ut omnem causam in se transferrent, suaeque opera factum contenderent, ut legi non obedirent. qua defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat; quod, quid diceret, non haberet. At ille in iudicium venit; nihil eorum negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque, quae collegae dixerant, confessus est; neque recusavit, quo minus legis poenam subiret: sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo inscriberent: EPAMINONDAS A THEBANIS MORTE MULTATUS EST, QUOD EOS COEGIT APUD LEUCTRA SUPERARE LACEDAEMONIOS, QUOS ANTE SE IMPERATOREM NEMO BOEOTIORUM AUSUS FUIT ADSPICERE IN ACIE: QUODQUE UNO PROELIO NON SOLUM THEBAS AB INTERITU RETRAXIT, SED ETIAM UNIVERSAM GRAECIAM IN LIBERTATEM VINDICAVIT,

EOQUE RES UTRORUMQUE PERDUXIT, UT THEBANI SPARTAM OPPUGNARENT, LACEDAEMONII SATIS HABERENT, SI SALVI ESSE POSSENT: NEQUE PRIUS BELLARE DESTITIT, QUAM MESSENE CONSTITUTA URBEM EORUM OBSIDIONE CLAUSIT. Haec cum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est; neque quisquam iudex ausus est de eo ferre suffragium. Sic a iudicio capitis maxima discessit gloria.

IX. Hic extremo tempore imperator apud Mantineam, cum acie instructa audacius instaret hostes, cognitus a Lacedaemoniis, quod in unius pernicie eius patriae sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt; neque prius abscefferunt, quam magna caede facta, multisque occisis, fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo eminus percussum, concidere viderunt. Huius casu aliquantum retardati sunt Boeotii: neque tamen prius pugna excefferunt, quam repugnantes profligarunt. At Epaminondas cum animadverteret, mortiferum se vulnus accepisse, simulque, si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim emissurum: usque eo retinuit, quoad renuntiatum est, *vicisse Boeotios*. Id postquam audivit, *paris*, inquit, *vixi: invictus enim morior*. Tum ferro extracto, confestim exanimatus est.

X. Hic uxorem nunquam duxit. in quo cum reprehenderetur [quod liberos non relinqueret] a Pelopida, qui filium habebat infamem: *maleque eum in eo patriae consulere diceret: vide, inquit, ne tu peius consulas, qui talem ex te natum relicurus sis. neque vero stirps mihi potest deesse. namque ex me natam relinquo pugnam Leuëtricam, quae non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit necesse est.* Quo tempore duce Pelopida exules Thebas occuparunt, et praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta est caedes civium, domo se tenuit: quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. namque omnem civilem victoriam funestam putabat. Idem, postquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedaemoniis coepit, in primis stetit. Huius de virtutibus vitaeque satis erit dictum, si hoc unum adiunxero, quod nemo eat infitias, Thebas et ante Epaminondam natum, et post eius interitum, perpetuo alieno paruisse imperio. contra ea, quamdiu ille praefuerit reipublicae, caput fuisse totius Graeciae. ex quo intelligi potest, unum hominem pluris, quam civitatem, fuisse.

PELOPIDAS.

I. **P**elopidas Thebanus, magis historicis, quam vulgo notus. cuius de virtutibus, dubito, quemadmodum exponam, quod vereor, ne, si res explicare incipiam, non vitam eius enarrare, sed historiam videar scribere: si tantummodo summas attigero, ne rudibus literarum Graecarum minus lucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potero; et medebor cum satietati, tum ignorantiae lectorum. Phoebidas Lacedaemonius, cum exercitum Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quae Cadmea nominatur, occupavit impulsu perpaucorum Thebanorum, qui, adversariae factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant; idque suo privato, non publico, fecit consilio. quo facto eum Lacedaemonii ab exercitu removerunt, pecuniaque multarunt. neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt: quod, susceptis inimicitiis, satius ducebant, eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant: et eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente amicis suis summas potestates dederant, alteriusque factionis principes partim interfece-
in

in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsimus, pulsus patria carebat.

II. Hi omnes fere Athenas se contulerant, non, quo sequerentur otium, sed ut, quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque cum tempus est visum rei gerendae, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt, ad inimicos opprimendos civitatemque liberandam, eam, quo maximi magistratus simul consueverant epulari. Magnae saepe res non ita magnis copiis sunt gestae: sed profecto nunquam ab tam tenui initio tantae opes sunt profligatae. nam duodecim adolescentuli coierunt ex his, qui exilio erant multati, cum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. qua paucitate percussa est Lacedaemoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni, quam Spartanis, eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Graeciae. quorum imperii maiestas, neque ita multo post, Leuctrica pugna, ab hoc initio percussa, concidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, cum Athenis interdiu existissent, ut vesperascente coelo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. qui cum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charonis devenerunt, a quo et tempus et dies erat datus.

III.

III. Hoc loco libet interponere, etsi seiunctum ab re proposita est, nimia fiducia quantae calamitati soleat esse. Nam magistratum Thebanorum statim ad aures pervenit, exfules in urbem devenisse. id illi, vino epulisque dediti, usque eo despexerunt, ut ne quaerere quidem de tanta re laborarint. accessit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam. allata est enim epistola Athenis ab Archia hierophante, uni ex his, Archiae, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat: in qua omnia de profectioe exfulum perscripta erant. quae cum iam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata, sub pulvinum subiiciens, *in crastinum*, inquit, *differo res severas*. At illi omnes, cum iam nox processisset, vinolenti ab exsuliibus duce Pelopida sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, praesidium Lacedaemoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt, auctores Cadmeae occupandae partim occiderunt, partim in exsilium eiecerunt.

IV. Hoc tam turbido tempore, sicut supra docuimus, Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque haec liberandarum Thebarum propria laus est Pelopidae: ceterae fere omnes communes cum Epaminonda. namque Leutrica pugna, imperatore Epaminonda, hic fuit delectae manus, quae
 prima

prima p
 proetere
 pugna
 na celer
 fedus
 sed tam
 nondae.

V. C
 na
 tria car
 banorum
 tis tect
 tes ser
 Phrae
 cula c
 vit, b
 nungu
 erat vi
 Thes
 pellere
 que e
 firmul
 lio A
 in ezi
 iectu
 da vict
 norum
 tes inte
 atuis,

prima phalangem prostravit Laconum. omnibus praeterea periculis affuit. sicut Spartam cum oppugnavit, alterum tenuit cornu: quoque Messena celerius restitueretur, legatus in Perlas est profectus. Denique haec fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda, ita ut proxima esset Epaminondae.

V. Conflictatus autem est cum adversa fortuna. nam et initio, sicut ostendimus, exsul patria caruit; et cum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, legationisque iure factis tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset; a tyranno Alexandro Pheraeo simul cum Ismenia comprehensus, in vincula coniectus est. Hunc Epaminondas recuperavit, bello persequens Alexandrum. Post id factum nunquam is animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliae proficiscerentur, tyrannosque eius expellerent. Cuius belli cum ei summa esset data, eoque cum exercitu profectus esset; non dubitavit, simulac conspexit hostem, configere. In quo proelio Alexandrum ut animadvertit, incensus ira equum in eum concitavit, proculque degressus a suis, coniectu telorum confossus concidit. Atque hoc secunda victoria accidit. nam iam inclinatae erant tyrannorum copiae. Quo facto omnes Thessaliae civitates interfectum Pelopidam coronis aureis, et statuis aeneis, liberosque eius multo agro donarunt.

A G E S I L A U S .

- I. **A**gesilaus, Lacedaemonius, cum a ceteris scriptoribus, tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est. eo enim usus est familiarissime. Hic primum de regno cum Leotyclide, fratris filio, habuit contentionem. Mos est enim a maioribus Lacedaemoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duobus familiis Procli et Eurysthenis; qui principes ex progenie Herculis Sparta reges fuerunt, horum ex altera in alterius familiae locum fieri non licebat. itaque utraque suum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis eius, qui regnans decessisset. sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai. filium reliquerat Leotyclidem, quem ille natum non agnoscit: eundem moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao, suo patruo, contendit: neque id, quod petivit, consecutus est. Nam Lyfandro suffragante, homine, ut ostendimus supra, factioso, et his temporibus potente, Agesilaus antelatus est.
- II. Hic, simulatque imperii potitus est, persuasit Lacedaemoniis, ut exercitum emitterent

in

in Asiam, bellumque regi facerent: docens, *satius esse, in Asia, quam in Europa, dimicare.* namque fama exierat, Artaxerxem comparare classes, pedestresque exercitus, quos in Graeciam mitteret. Data potestate, tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis pervenerit, quam regii satrapae eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium inter praefectos habebat regios, inducias a Lacone petivit, simulans, se dare operam, ut Lacedaemoniis cum rege conveniret; re autem vera ad copias comparandas: easque impetravit trimestres. Iuravit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. in qua pactione summa fide mansit Agesilaus: contra ea Tissaphernes nihil aliud, quam bellum comparavit. Id etsi sentiebat Laco, tamen iusiurandum servabat, *multumque in eo se consequi dicebat: quod Tissaphernes periurio suo et homines suis rebus abalienaret, et Deos sibi iratos redderet. se autem, servata religione, confirmare exercitum, cum animadverteret, Deorum numen facere secum: hominesque sibi conciliari amiciores, quod his studere consuessent, quos conservare fidem viderent.*

III. Postquam induciarum praeteriit dies, barbarus non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria, et ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetura facturos: omnes suas copias eo
con-

contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna praeda militibus locupletatis, Ephesum hiematum exercitum reduxit: atque, ibi officinis armorum institutis, magna industria bellum apparavit. et quo studiofius armarentur, insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut, qui ceteris praestitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut et ornatissimum et exercitatissimum haberet exercitum. Huic cum tempus esset visum, copias extrahere ex hibernaculis: vidit, si, quo esset iter facturus, palam pronuntiasset, hostes non credituros, aliasque regiones praesidiis occupaturos, nec dubitatos, aliud esse facturum, ac pronuntiasset. Itaque, cum ille Sardis iturum se dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo cum eum opinio sefellisset, victumque se vidisset consilio: sero suis praesidio profectus est. nam cum illo venisset, iam Agesilaus, multis locis expugnatis, magna erat praeda potitus. Laco autem, cum videret, hostes equitatu superare, nunquam in campo sui fecit potestatem, et his locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiae valerent. Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, multo maiores adversariorum copias, et sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

IV. Hic cum iam animo meditaretur proficisci in Persas, et ipsum regem adoriri: nuntius ei domo venit ephorum missu, bellum Athenienses et Boeotios indixisse Lacedaemoniis; quare venire ne dubitaret. In hoc non minus [eius] pietas suspicienda est, quam virtus bellica: qui, cum victori praeesset exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit iussis absentium magistratum, ut si privatus in comitio esset Sparta. cuius exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent! Sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno praeposuit bonam existimationem; multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset, quam si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum copias traiecit, tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Cum iam haud ita longe abesset a Peloponneso, obistere ei conati sunt Athenienses et Boeotii, ceterique eorum socii, apud Coroneam: quos omnes gravi proelio vicit. Huius victoriae vel maxima fuit laus, quod, cum plerique ex fuga se in templum Minervae coniecissent, quaereturque ab eo, quid his fieri vellet; etsi aliquot vulnera acceperat eo proelio, et iratus videbatur orantibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit irae religionem, et eos vetuit violari. Neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut templa Deorum sancta haberet: sed etiam apud barbaros

sum-

summa religione omnia sanulacra arasque conser-
vavit. Itaque praedicabat, *mirari se, non sacrile-*
gorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuis-
sent: aut non gravioribus poenis affici, qui religionem
minuerent, quam qui sana spoliarent.

V. Post hoc proelium collatum est omne bellum
circa Corinthum, ideoque *Corinthium* est
appellatum. Hic cum una pugna decem millia
hostium, Agesilao duce, cecidissent; eoque facto
opes adversariorum debilitatae viderentur: tantum
abfuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus sit
fortunam Graeciae, *quod tam multi a se victi vitio*
adversariorum concidissent: namque illa multitudine, si
sana mens esset Graeciae, supplicium Persas dare potuis-
se. Idem cum adversarios intra moenia compulsi-
set, et, ut Corinthum oppugnaret, multi hortan-
rentur: negavit, *id suae virtuti convenire. se enim*
eum esse, dixit, qui ad officium peccantes redire coge-
ret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Graeciae.
nam si, inquit, eos extinguere voluerimus, qui nobis-
cum adversus barbaros steterunt, nosmetipsi nos expu-
gnaverimus, illis quiescentibus. quo facto sine negotio,
cum voluerint, nos oppriment.

VI. Interim accidit illa calamitas apud Leuctra
Lacedaemoniis: quo ne proficisceretur,
cum a plerisque ad exeundum preneretur, ut si
de exitu divinaret, exire noluit. Idem, cum Epa-
minondas Spartam oppugnaret, essetque sine muris
oppi-

oppidan
tempore
tam
ne cele
cum qu
teriti,
cum ex
pernici
esset, qu
suis eo
laudavi
cupasse
tisse.
cupere
tutum
rum,
non si
trabant

VII.

pristin
Agesila
patriar
indige
fecerat
pecuni
imprim
ab regi
tur: n
Covi

oppidum, talem se imperatorem prae-
 tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spar-
 tain futuram non fuisse. In quo quidem discrimi-
 ne celeritas eius consilii saluti fuit universis, nam-
 cum quidam adolescentuli hostium adventu per-
 territi, ad Thebanos transfugere vellent, et lo-
 cum extra urbem edirum cepissent: Agesilaus, qui
 perniciosissimum fore videret, si animadvertum
 esset, quemquam ad hostes transfugere conari, cum
 suis eo venit, atque, ut si bono animo fecissent,
 laudavit consilium eorum, quod eum locum oc-
 cupassent, et se id quoque fieri debere animadver-
 tisse. Sic adolescentulos simulata laudatione re-
 cuperavit, et, adiunctis de suis comitibus, locum
 tutum reliquit. namque illi, aucto numero eo-
 rum, qui expertes erant consilii, commovere se
 non sunt ausi, eoque libentius, quod latere arbi-
 trabantur, quae cogitarant.

VII. Sine dubio post Leutricam pugnam Lace-
 daemonii se nunquam refecerunt, neque
 pristinum imperium recuperarunt: cum interim
 Agesilaus non desistit, quibuscunque rebus posset,
 patriam iuvare. nam cum praecipue Lacedaemonii
 indigerent pecunia: ille omnibus, qui a rege de-
 fecerant, praesidio fuit. a quibus magna donatus
 pecunia, patriam sublevavit. Atque in hoc illud
 imprimis fuit admirabile, cum maxima munera ei
 ab regibus, et dynastis, civitatibusque conferren-
 tur: nihil unquam [in] domum suam contulit,

Corn. Nep. E mihil

nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Eurysthene, progenitor maiorum suorum, fuerat usus: quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre poterat; contra ea plurima patientiae atque abstinentiae. Sic enim erat instructa, ut nulla in re differret a cuiusvis inopis atque privati.

VIII. Atque hic tantus vir, ut naturam faulicem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore fingendo. nam et statura fuit humili, et corpore exiguo, et claudus altero pede. Quae res etiam nonnullam afferebat deformitatem: atque ignoti faciem eius cum intuerentur, contemnebant: qui autem virtutes noverant, non poterant admirari satis. Quod ei usu venit, cum annorum octoginta subsidio Tacho in Aegyptum isset, et in acta cum suis accubisset, sine ullo tecto: stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis; neque huc amplius, quam pellis esset iniecta: eodemque comites omnes accubissent, vestitu humili atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem significaret, sed hominis non beatissimi suspicionem praeberet. Huius de adventu fama cum ad regem esset perlata, celeriter munera eo cuiusque generis sunt allata. His, quaerentibus Agesilaum, vix fides facta est, unum esse ex his, qui tum accubabant. Qui cum regis verbis, quae attulerant, dedif-

dedif
ner
nihil
men
facto
eum
famili
verter
vigin
ret; v
iacens
imple
facili
cera c

I.
ior.
quod
tuna
pora,
detra
tatis;
stirp
uen M

dedissent: ille, praeter vitulina, et huiusmodi genera obsonii, quae praefens tempus desiderabat, nihil accepit; unguenta, coronas, secundamque mensam servis dispertiit; cetera referri iussit. Quo facto eum barbari magis etiam contemserunt: quod eum ignorantia bonarum rerum illa potissimum fuisse arbitrabantur. Hic cum ex Aegypto reverteretur, donatus a rege Nestanabide ducentis viginti talentis, quae ille muneri populo suo daret; venissetque in portum, qui Menelai vocatur, iacens inter Cyrenas et Aegyptum: in morbum implicitus decessit. ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt; atque ita domum retulerunt.

XVIII.

EUMENES.

I. Eumenes Cardianus. Huius si virtuti parata esset fortuna: non ille quidem maior, sed multo illustrior, atque etiam honoratior; quod magnos homines virtute metimur, non fortuna. Nam cum aetas eius incidisset in ea tempora, quibus Macedones florent: multum ei detraxit inter hos viventi, quod alienae erat civitatis; neque aliud huic defuit, quam generosa stirps. Etsi ille domestico summo genere erat; tamen Macedones eum sibi aliquando antepōni indigne

digne ferebant; neque tamen non patiebantur. vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate, et celeritate ingenii. Hic peradolescens ad amicitiam accessit Philippi, Amyntae filii: brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim iam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribae loco: quod multo apud Graecos honorificentius est, quam apud Romanos. nam apud nos revera, sicut sunt, mercenarii scribae existimantur: at apud illos contrario nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, et fide et industria cognita; quod necesse est, omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore praefuit etiam alterae equitum alae, quae hetaerice appellabatur. Utrique autem in consilio semper affuit, et omnium rerum habitus est particeps.

II. Alexandro Babylone mortuo, cum regna singulis familiaribus dispartirentur, et summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens anulum suum dederat, Perdiccae; ex quo omnes coniecerant, eum regnum ei commendasse, quoad liberi eius in suam tutelam pervenissent: (aberant enim Craterus et Antipater, qui antecedere hunc videbantur: mortuus erat Hephastio, quem unum Alexander, quod facile

intelligi posset, plurimi fecerat:) hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, sive potius dicta. nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adiunxerat magno studio, quod in homine fidei et industriam magnam videbat: non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. Neque vero hoc ille solus fecit; sed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam praeoccupare destinaverat. Is multis magnis pollicitationibus persuadere Eumeni studebat, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Cum perducere eum non posset, interficere conatus est: et fecisset, nisi ille clam noctu ex praefidiis eius effugisset.

III. Interim conflata sunt illa bella, quae ad interuentionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur: tamen amicum non deseruit, neque salutis, quam fidei, fuit cupidior. Praefecerat eum Perdiccas ei parti Asiae, quae inter Taurum montem iacet atque Hellespontum; et illum unum opposuerat Europaeis adversariis: ipse Aegyptum oppugnatum adversus Ptolemaeum erat profectus. Eumenes cum neque magnas copias, neque firmas haberet, quod in-

exercitatae, et non multo ante erant contractae; adventare autem dicerentur, Hellepontumque transisse Antipater et Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri cum claritate, tum usu belli praestantes: (Macedones vero milites ea tunc erant fama, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii poterentur:) Eumenes intelligebat, si copiae suae cognoscent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. Itaque hoc eius fuit prudentissimum consilium, ut devii itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent; et his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, et prius in aciem exercitum eduxit, proeliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum praescupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior.

IV. Quorum acerrimo concursu cum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, et Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. cum hoc concurrat ipse Eumenes. Qui cum inter se complexi, in terram ex equis decidissent, ut facile intelligi posset, inimica mente contendisse, animoque magis etiam pugnasse, quam corpore: non prius distracti sunt, quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis

Eume-

Eumenes vulneratur, neque eo magis ex proelio excessit, sed acrius hostis institit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis praeterea et maxime nobilibus captis, pedester exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit. quam cum impetrasset, in fide non mansit, et se, simulac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum, ex acie semivivum elatum, recreare studuit. cum id non posset, pro hominis dignitate, proque pristina amicitia, (namque illo usus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori eius ac liberis remisit.

V. Haec dum apud Hellepontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur a Seleuco et Antigono: rerumque summa ad Antipatrum defertur. Hic, qui deseruerant, exercitum suffragium ferente, capitis absentes damnantur. in his Eumenes. Hac ille percussus plaga non succubuit, neque eo secius bellum administravit. sed exiles res animi magnitudinem, etsi non frangebant, tamen imminuebant. Hunc persequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret, saepe in itineribus vexabatur: neque unquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus pauci possent multis resistere. Sed extremo tempore, cum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. hinc tamen, multis suis amissis,

se expedit, et in castellum Phrygiae, quod Nora appellatur, confugit. In quo cum circumfederetur, et vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet; quod spatium non esset agitandi: callidum fuit eius inventum, quemadmodum stans iumentum calefieri exerceique posset, quo libentius et cibo uteretur, et a corporis motu non removeretur. Substringebat caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plane terram posset attingere. deinde post verberibus cogebat exsultare, et calces remittere. qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum. ut iumenta aequae nitida ex castello educeret, cum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. In hac conclusione, quotiescunque voluit, apparatus et munitiones Antigoni alias incendit, alias disiecit. Tenuit autem se uno loco, quamdiu fuit hiems. quod castrum subsidia habere non poterat, ver appropinquabat: simulata deditione, dum de conditionibus tractat, praefectis Antigoni imposuit, seque ac suos omnes extraxit incolumes.

VI. Ad hunc Olympias, mater quae fuerat Alexandri, cum literas et nuntios misisset in Asiam, consultum, *utrum repetitum Macedoniam veniret*, (nam tum in Epiro habitabat) *et eas res occuparet*: huic ille primum suavit, *ne se moveret, et expectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur.*

retur. *sin aliqua cupiditate reperetur in Macedoniam, omnium iniuriarum oblivisceret, et in neminem acerbior uteretur imperio.* Horum nihil ea fecit. nam et in Macedoniam profecta est, et ibi crudelissime se gessit. Petiit autem ab Eumene absente, ne pateretur Philippi domus et familiae inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri. quam veniam si sibi daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. id quo facilius faceret, se omnibus praefectis, qui in officio manebant, misisse literas, ut ei parerent, eiusque consiliis uterentur. His rebus Eumenes permotus, fatius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quam ingratum vivere.

VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigonum comparavit. quod una erant Macedones complures nobiles, in his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Perfidem, Antigones, cuius sub imperio phalanx erat Macedonum: invidiam verens, (quam tamen effugere non potuit,) si potius ipse alienigena summi imperii potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo: in principiis nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate iussit poni, eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur: credens, minore se invidia fore, si specie imperii, nominisque simulatione Alexandri, bellum videretur

administrare. quod et fecit. nam, cum non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat: cum tamen per eum unum gererentur omnia.

VIII. Hic in Paraetacis cum Antigono conflictit, non acie instructa, sed in itinere: eumque male acceptum in Mediam hiematum coegit redire. ipse in finitima regione Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed ut militum coegebat voluntas. namque illa phalanx Alexandri Magni, quae Asiam peragrarat, deviceratque Persas, inveterata cum gloria, tum etiam licentia, non parere se ducibus, sed imperare postulabat: ut nunc veterani faciunt [nostri]. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt, sua intemperantia nimiaque licentia ut omnia perdant; neque minus eos, cum quibus steterint, quam adversus quos fecerint. quod si quis illorum veteranorum legat facta; paria horum cognoscat: neque rem ullam, nisi tempus, interesse iudicet. sed ad illos revertar. Hiberna sumserant non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam; longeque inter se discesserant. Hoc Antigonus cum comperisset, intelligeretque, se parem non esse paratis adversariis: statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duae erant viae, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adversariorum hibernacula posset perveniri. quarum brevior per loca deserta, quae nemo incolebat propter aquae inopiam, ceterum
dierum

cleram
commen
fractu
abundat
adveria
teriam
la cont
oppress
ravit, q
compara
coda d
ignis i
Sic pa

IX.
Eumen
duces:
bant or
hi nor
tur.
summi
velin:
cerint,
hostis
dem die
sua quis
rebenan
nos mitti
ereat hui

dierum erat fere decem: illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum; sed erat copiosa, omniumque rerum abundans. hac si proficisceretur, intelligebat, prius adversarios rescituros de suo adventu, quam ipse tertiam partem confecisset itineris. sin per loca sola contenderet, sperabat, se imprudentem hostem oppressurum. Ad hanc rem conficiendam, imperavit, quam plurimos utres atque etiam culleos comparari; post haec pabulum; praeterea cibaria cocta dierum decem; utque quam minime fieret ignis in castris: iter, quod habebat, omnes celat. Sic paratus, qua constituerat, proficiscitur.

IX. Dimidium fere spatium confecerat, cum ex fumo castrorum eius suspicio allata est ad Eumenem, hostem appropinquare. conveniunt duces: quaeritur, quid opus sit facto. intelligebant omnes, tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam Antigonus affuturus videbatur. Hic, omnibus titubantibus, et de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, *si celeritatem velint adhibere, et imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. nam, quod diebus quinque hostis transisse posset, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur: quare circumivent, suas quisque copias contraheret.* Ad Antigoni autem refrenandum impetum, tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum; hisque praecepit, ut

prima nocte, quam latissime possint, ignes faciant quam maximos, atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant; et, assimulata castrorum consuetudine, suspicionem iniiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse praenuntiatum; idemque postera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter praeceptum curant. Antigonus, tenebris obortis, ignes conspicatur: credit de suo adventu esse auditum, et adversarios illuc suas contraxisse copias. mutat consilium, et, quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, et illum anfractum longiorem copiosae viae capit, ibique diem unum operitur, ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda iumenta, quo integriore exercitu discerneret.

X. Hic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio, celeritateinque impedivit eius: neque tamen multum profecit. nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque [militum] Macedonum veteranorum, cum superior proelio discessisset, Antigono est deditus: cum exercitus ei ter ante separatis temporibus iurasset, se eum defensurum, nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quam eum non prodere. Atque hunc Antigonus, cum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum: quod ab nullo se plus adiuvari posse intelligebat in his rebus

bus, qua
minabat
opibus
rebus
circa
omnes
gominis
maxim

XI.

dum se
aut se
servat
nem
odium
et qui
larique
cognos
tamque
tam se
diviti
quem
quare
conven
quin ad
ferociu
inquit
pauis
meos,

bus, quas impendere iam apparebat omnibus. Iminebant enim Seleucus, Lyfimachus, Ptolemaeus, opibus iam valentes: cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. sed non passi sunt hi, qui circa erant: quod videbant, Eumene recepto, omnes prae illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut, nisi magna spe maximarum rerum, leniri non posset.

XI. Itaque, cum eum in custodiam dedisset, et praefectus custodum quaesisset, *quemadmodum servari vellet? ut acerrimum, inquit, leonem, aut ferocissimum elephantum.* nondum enim statuerat, servaret eum, nec ne. Veniebat autem ad Eumenum utrumque genus hominum: et qui propter odium fructum oculis ex eius casu capere vellent; et qui propter veterem amicitiam colloqui, consolarique cuperent: multi etiam, qui eius formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu, tamque valde timuissent, cuius in pernicie positam spem habuissent victoriae. At Eumenes, cum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae, *se mirari, quare iam tertium diem sic teneretur. non enim hoc convenire Antigoni prudentiae, ut sic deuteretur victo. quin aut interfici, aut missum fieri iuberet.* Hic cum ferocius Onomarcho loqui videretur, *quid? tu, inquit, animo si isto eras, cur non in proelio cecidisti potius, quam in potestatem inimici venires?* Hunc Eumenes, *utinam quidem istud evenisset!* [inquit:]

*sed eo non accidit, quod nunquam cum fortiore sum congressus. non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit. non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidi. Neque id falsum. * nam et dignitate fuit honesta, et viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quam figura venusta.*

XII. De hoc Antigonus cum solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic, cum plerique omnes primo perturbati admirarentur, non iam de eo sumtum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male habitii, ut saepe ad desperationem forent adducti; quique maximos duces interfecisset; denique in quo uno esset tantum, ut, quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent, interfecto nihil habituri negotii essent: postremo, si illi redderet salutem, quaerebant, quibus amicis esset usurus? sese enim cum Eumene apud eum non futuros. Hic, cognita consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. tum autem, cum iam vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quemquam admitti, et quotidianum victum amoveri iussit. Nam negabat, se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius, quam triduum, fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono, iugulatus est a custodibus.

XIII. Sic Eumenes annorum quinque et quadraginta, cum ab anno vigesimo, uti supra ostendimus, septem annos Philippo apparuisset; et tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in his uni equitum alae praefuisset, post autem Alexandri Magni mortem imperator exercitus duxisset, summosque duces partim repulisset, partim interfecisset: captus non Antigoni virtute, sed Macedonum periurio, talem habuit exitum vitae. In quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facillime potest iudicari, quod nemo Eumene vivo rex appellatus est, sed praefectus. iidem post huius occasum, statim regium ornatum nomenque sumferunt: neque, quod initio praedicarunt, se Alexandri liberis regnum servare, id praestare voluerunt; et, viro propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Huius sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemaeus, Seleucus, Lyfimachus, Cassander. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis eius sepeliendum tradidit. hi militari honesto funere, comitante toto exercitu, humaverunt: ossaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque eius deportanda curarunt.

P H O C I O N .

I. Phocion, Atheniensis, etsi saepe exercitibus praefuit, summosque magistratus cepit; tamen multo eius notior integritas est vitae, quam rei militaris labor. Itaque huius memoria est nulla, illius autem magna fama: ex quo cognomine *Bonus* est appellatus. Fuit enim perpetuo pauper, cum divitissimus esse posset, propter frequentes delatos honores, potestatesque summas, quae ei a populo dabantur. Hic cum a rege Philippo munera magnae pecuniae repudiaret, legatique hortarentur accipere, simulque admonerent, si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset, in summa paupertate tantam paternam tueri gloriam: his ille, *si mei similes erunt, idem hic*, inquit, *agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: si dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

II. Idem cum prope ad annum octogesimum prospera pervenisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium. Primo [quod] cum Demade de urbe tradenda Antipatro consenserat; eiusque consilio Demosthenes cum ceteris, qui bene de republica mereri existimabantur, populiscito in exilium erant expulsi. Neque in eo solum offenderat, quod

patriae

patriae male consuluerat; sed etiam, quod amici-
tiae fidem non praestiterat. namque, auctus adiu-
tusque a Demosthene, eum, quem tenebat, ascen-
derat gradum, cum adversus Charetem eum sub-
ornaret: ab eodem in iudiciis, cum capitis cau-
sam diceret, defensus, aliquoties liberatus disces-
serat. hunc non solum in periculis non defendit,
sed etiam prodidit. Concidit autem maxime uno
crimine: quod, cum apud eum summum esset im-
perium populi, et Nicanoram, Cassandri praefe-
ctum, insidari Piraeo Atheniensium a Dercyllo
moneretur; idemque postularet, *ut provideret, ne
commeatibus civitas privaretur*: hic, audiente popu-
lo, Phocion negavit *esse periculum, seque eius rei
obsidem fore* pollicitus est. neque ita multo post
Nicanor Piraeo est potitus. ad quem recuperan-
dum cum populus armatus concurrisset: ille non
modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis
quidem praesse voluit. [sine quo Athenae omnino
esse non possunt.]

III. Erant eo tempore Athenis duae factiones:
quarum una populi causam agebat, altera
optimatum. in hac erat Phocion et Demetrius Pha-
lereus. harum utraque Macedonum patrocinium ni-
tebatur. nam populares Polysperchonti favebant:
optimates cum Cassandro sentiebant. Interim a
Polysperchonte Cassander Macedonia pulsus est.
quo facto populus superior factus, statim duces
adversariae factionis capitis damnatos patria pepu-
lit;

lit; in his Phocionem et Demetrium Phalereum: deque ea re legatos ad Polysperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Huc eodem profectus est Phocion. quo ut venit, causam apud Philippum regem verbo, re ipsa quidem apud Polysperchontem iussus est dicere. namque is tum regis rebus praeerat. Hic ab Agnonide accusatus, quod Piraeum [Nicanori] prodidisset, ex consilii sententia in custodiam coniectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

IV. Huc ubi perventum est, cum propter aetatem pedibus iam non valeret, vehiculoque portaretur: magni concursus sunt facti; cum alii, reminiscetes veteris famae, aetatis misererentur; plurimi vero ira exacererentur, propter proditiōnis suspitionem Piraei, maximeque, quod adversus populi commoda in senectute steterat. Quae de re ne perorandi quidem ei data est facultas, et dicendi causam. Inde iudicio, legitimis quibusdam confectis, damnatus, traditus est undecim viris, quibus ad supplicium, more Atheniensium, publice damnati tradi solent. Hic cum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is cum lacrimans dixisset, *O quam indigna perpeteris, Phocion!* huic ille, *At non inopinata*, inquit. *hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. itaque a servis sepultus est.

TIMOLEON.

I. **T**imoleon Corinthius. Sine dubio magnus omnium iudicio hic vir exstitit. namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut et patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret; et a Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret, totamque Siciliam, multos annos bello vexatam, a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. Sed in his rebus non simplici fortuna conflictatus est, et, id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam, quam adversam fortunam. Nam cum frater eius Timophanes, dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset, particepsque regni posset esse: tantum absuit a societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris salutem; et patriae parere legibus, quam imperare, satius duxerit. Hac mente per haruspicum, communemque affinem, cui soror, ex eisdem parentibus nata, nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modo manus non attulit, sed ne adspicere quidem fraternali sanguinem voluit. nam, dum res conficeretur, procul in praesidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. Hoc praeclarissimum eius facinus non pari modo probatum est ab omnibus. nonnulli enim laesam ab eo pietatem putabant,

bant, et invidia laudem virtutis obterebant. Mater vero post id factum, neque domum ad se filium admisit, neque adspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compellaret. Quibus rebus ille adeo est commotus, ut nonnunquam vitae finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

II. Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est: cuius adversarii opem a Corinthiis petierunt, ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. Huc Timoleon missus, incredibili felicitate Dionysium tota Sicilia depulit. cum interficere posset, noluit; tutoque ut Corinthum perveniret, effecit: quod utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii saepe adiuti fuerant; (cuius benignitatis memoriam volebat exstare) eamque praeclaram victoriam ducebat, in qua plus esset clementiae, quam crudelitatis; postremo, ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem et ex quanto regno, ad quam fortunam detrusisset. Post Dionysii decessum cum Hiceta bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio: quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quod ipse, expulso Dionysio, imperium dimittere noluit. Hoc superato, Timoleon maximas copias Carthaginensium apud Crimessum flumen fugavit, ac satis habere coegit, si liceret Africam obtinere, qui iam complures annos possessionem
Sici-

Siciliae tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicosum et potentem, qui tyrannos adiutum in Siciliam venerat.

III. Quibus rebus confectis cum propter diurnitatem belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret, conquirit, quos potuit, primum Siculos; deinde Corintho arcessivit colonos, quod ab his initio Syracusae erant conditae. Civibus veteribus sua restituit, novis bello vacuafactas possessiones divisit, urbium moenia disiecta, fanaque [deserta] refecit, civitatibus leges libertatemque reddidit: ex maximo bello tantum orium toti insulae conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi, qui initio deduxerant, videretur. Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, a fundamentis disiecit: cetera tyrannidis propugnacula demolitus est, deditque operam, ut quam minime multa vestigia servitutis manerent. Cum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset; tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret: maluit se diligi, quam metui. Itaque, cum primum potuit, imperium deposuit, et privatus Syracusis, quod reliquum vitae fuit, vixit. neque vero id imperite fecit. nam, quod ceteri reges imperio potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullus honos huic defuit: neque postea res ulla Syracusis gesta est publice, de qua prius sit decretum,

tum, quam Timoleontis sententia cognita. Nul-
lius unquam consilium non modo antelatum, sed
ne comparatum quidem est. neque id magis be-
nevolentia factum est, quam prudentia.

IV. Hic cum aetate iam provectus esset, sine
ullo morbo lumina oculorum amisit. quam
calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum que-
rentem quisquam audierit, neque eo minus pri-
vatis publicisque rebus interfuerit. veniebat au-
tem in theatrum, cum ibi concilium populi habe-
retur, propter valetudinem vectus iumentis iun-
ctis, atque ita de vehiculo, quae videbantur, di-
cebat. neque hoc illi quisquam tribuebat super-
biae. nihil enim unquam neque insolens, neque
gloriosum, ex ore eius exiit. qui quidem, cum
suas laudes audiret praedicari, nunquam aliud
dixit, quam se in ea re maximas Diis gratias age-
re atque habere, quod cum Siciliam recreare con-
stituissem, tum se potissimum ducem esse voluis-
sent. nihil enim rerum humanarum sine Deorum
numine geri putabat. Itaque suae domi facel-
lum *αὐτοματίας* constituerat, idque sanctissime
colebat.

V. Ad hanc hominis excellentem bonitatem
mirabiles accesserunt casus. Nam proelia
maxima natali die suo fecit omnia. quo factum
est, ut eiusdem natalem festum haberet universa
Sicilia. Huic quidam Lamestius, homo petularis
et

et ingratus, vadimonium cum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret; et complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coercere conarentur: Timoleon oravit omnes, ne id facerent. namque *id ut Lamestio ceterisque liceret, se maximos labores summaque adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret.* Idem, cum quidam Lamestii similis, nomine Demaenetus, in concione populi de rebus gestis eius detrudere coepisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonem, dixit, *nunc demum se voti esse damnatum. namque hoc a Diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in qua cuius liceret, de quo vellet, impune dicere.* Hic, cum diem supremum obiisset, publice a Syracusanis in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, tota celebrante Sicilia, sepultus est.

XXI.

DE REGIBUS.

I. Hi fere fuerunt Graeciae gentis duces, qui memori digni videbantur, praeter REGES. namque eos attingere nolimus, quod omnium res gesta separatim sunt relatae. neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedaemonius autem Agesilaus, nomine, non potestate fuit rex; sicuti

ficuti ceteri Spartani. Ex his vero, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt, ut nos iudicamus, Persarum Cyrus, et Darius, Hyftaspis filius: quorum uterque privatus virtute regnum est adeptus. Prior horum apud Massagetas in proelio cecidit. Darius senectute diem obiit supremum. Tres sunt praeterea eiusdem generis, Xerxes, et duo Artaxerxes, Macrochir et Mnemon. Xerxi maxime est illustre, quod maximis post hominum memoriam exercitibus terra marique bellum intulit Graeciae. At Macrochir praecipuam habet laudem amplissimae pulcherrimaeque corporis formae, quam incredibili ornavit virtute belli. namque illo Perses nemo fuit manu fortior. Mnemon autem iustitiae fama floruit. nam cum matris suae scelere amisisset uxorem, tantum indulgit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine morbo naturae debitum reddiderunt: tertius ab Artabano praefecto ferro interemtus est.

II. Ex Macedonum autem genere duo multo ceteros antecesserunt rerum gestarum gloria: Philippus, Amyntae filius, et Alexander Magnus. horum alter Babylone morbo confumtus; Philippus Aegis a Pausania, cum spectatum ludos iret, iuxta theatrum occisus est. Unus Epirotes, Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. is cum Argos oppidum oppugnaret in Ieloponneso, lapide ictus interiit. Unus item Sculus, Dionysius

prior.

prior. nam et manu fortis, et belli peritus fuit, et, id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinosus, non luxuriosus, non avarus, nullius rei denique cupidus, nisi singularis perpetuique imperii; ob eamque rem crudelis. nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitae, quem eius insidiatorem putaret. Hic cum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit felicitate; maiorque annos sexaginta natus, decessit florente regno. neque in tam multis annis cuiusquam ex sua stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multique ei nati essent nepotes.

III. Fuerunt praeterea magni reges ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum eius imperia ceperunt. In his Antigonus, et huius filius Demetrius: Lyfimachus, Seleucus, Ptolemaeus. Ex his Antigonus, cum adversus Seleucum Lyfimachumque dimicaret, in proelio occisus est. Pari leto affectus est Lyfimachus a Seleuco. nam, societate dissoluta, bellum inter se gesserunt. At Demetrius, cum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello, in custodia socer generi periit morbo. neque ita multo post Seleucus a Ptolemaeo Cerano dolo interfectus est: quem ille a patre expulsum Alexandria, alienarum opum indigentem, receperat. Ipse autem Ptolemaeus, cum vivus filio

Corn. Nep.

F

regnum

regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur, non praeterire Hamilcarem et Hannibalem: quos et animi magnitudine, et calliditate, omnes in Africa natos praestitisse constat.

XXII.

HAMILCAR.

I. **H**amilcar, Hannibalis filius, cognomine Barcas, Carthaginienſis, primo Poenico bello, ſed temporibus extremis, admodum adoleſcentulus in Sicilia praefſe coepit exercitui. Cum ante eius adventum et mari et terra male res gererentur Carthaginienſium: ipſe, ubi affuit, nunquam hoſti ceſſit, neque locum nocendi dedit; ſaepeque e contrario occasione data laceſſivit, ſemperque ſuperior diſceſſit. quo facto, cum paene omnia in Sicilia Poeni amiſſent, ille Erycem ſic defendit, ut bellum eo loco geſtum non videretur. Interim Carthaginienſes, claſſe apud inſulas Aegates a C. Lutatio conſule Romanorum ſuperati, ſtatuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiferunt Hamilcaris. Ille etſi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci ſerviendum putavit; quod patriam exhaustam ſumtibus diuſus calamitatem belli ferre non poſſe intellige-

bat.

bat: sed ita, ut statim mente agitare, si paulum modo res essent refectae, bellum renovare, Romanosque armis persequi, donecum aut certe vicissent, aut victi manus dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit: in qua tanta fuit ferocia, cum Catulus negaret, *se bellum composurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis, Sicilia decederent: ut, succumbente patria, ipse, periculum se potius, dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret. non enim suae esse virtutis, arma, a patria accepta adversus hostes, adversariis tradere.* Huius pertinaciae cessit Catulus.

II. At ille, ut Carthaginem venit, multo aliter, ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit. namque diuturnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum, ut nunquam periculo fuerit Carthago, nisi cum deleta est. Primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desciverunt: quorum numerus erat viginti millium. hi totam abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut etiam auxilia a Romanis petiverint, eaque impetrarint. Sed extremo, cum prope iam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solum hostes a muris Carthaginis removit, cum amplius centum millia facta essent armatorum; sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame, quam ferro, interirent. omnia oppida ab-

F 2

alie-

alienata, in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africae, restituit patriae. neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

III. Rebus his ex sententia peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem, annorum novem. Erat praeterea cum eo adolescens illustris, formosus, Hasdrubal: quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare, loquebantur. non enim maledici tanto viro deesse poterant. quo factum est, ut a praefecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non poterat interdici socero gener. De hoc ideo mentionem fecimus, quod, Hamilcare occiso, ille exercitui praefuit, resque magnas gessit: et princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginiensium: eiusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

IV. At Hamilcar, posteaquam mare transiit, in Hispaniamque venit, magnas res secunda gessit fortuna: maximas bellicosissimasque gentes subegit: equis, armis, viris, pecunia, totam locupletavit Africam. Hic cum in Italiam bellum
infer-

inferre meditaretur, nono anno post, quam in Hispaniam venerat, in proelio, pugnans adversus Vettones, occisus est. Huius perpetuum odium erga Romanos maxime concitasse videtur secundum bellum Poenicum. Namque Hannibal, filius eius, assiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire, quam Romanos non experiri, mallet.

XXIII.

HANNIBAL.

I. **H**annibal, Hamilcaris filius, Carthaginien-
 sis. Si verum est, quod nemo dubitat,
 ut populus Romanus omnes gentes virtute super-
 rarit; non est infitiandum, Hannibalem tanto
 praestitisse ceteros imperatores prudentia, quanto
 populus Romanus antecedit fortitudine cunctas
 nationes. nam quotiescunque cum eo congressus
 est in Italia, semper discessit superior. quod nisi
 domi civium suorum invidia debilitatus esset; Ro-
 manos videretur superare potuisse. sed multorum
 obtestatio devicit unius virtutem. Hic autem
 velut hereditate relictum odium paternum erga Ro-
 manos sic conservavit, ut prius animam, quam
 id, depofuerit. qui quidem, cum patria pulsus
 esset, et alienarum opum indigeret, nunquam de-
 stiterit animo bellare cum Romanis.

II. Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis: omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque a rubro mari arina conatus sit inferre Italiae. ad quem cum legati venissent Romani, qui de eius voluntate explorarent, darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum, alia, atque antea, sentire: neque id frustra fecissent, idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset: tempore dato adiit ad regem, eique cum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adiunxit. *Pater, inquit, meus, Hamilcar, puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine, Fovi optimo maximo hostias immolavit. quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me, vellemne secum in castra proficisci? Id cum libenter accepissem, atque ab eo petere cecepissem. ne dubitaret ducere: tam ille, faciam, inquit, si fidem mihi, quam postulo, dederis. simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instruerat, eamque, ceteris remota, tenentem iurare iussit, nunquam me in amicitia cum Romanis fore. Id ego iusiurandum, patri datum, usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. quare, si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaris: cum quidem bellum parabis, te ipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.*

III. Hæc igitur, qua diximus, ætate cum patre in Hispaniam profectus est: cuius post obitum, Hasdrubale imperatore successore, equitatu omni præfuit. hoc quoque interfecto, exercitus summam imperii ad eum detulit. id, Carthaginem delatum, publice comprobatum est. Sic Hannibal, minor quinque et viginti annis natus, imperator factus, proximo triennio omnes gentes Hispaniæ bello subegit: Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit: tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. saltum Pyrenæum transit: quacunque iter fecit, cum omnibus incolis confligit: neminem, nisi victum, dimisit. Ad Alpes posteaquam venit, quæ Italiam ab Gallia sciungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum, præter Herculem Graium, transierat: (quæ hodie saltus Graius appellatur:) Alpico, conantes prohibere transitu, concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecit [que] ut ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat reperere. hæc copias traduxit, in Italiamque pervenit.

IV. Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione Cos. eumque pepulerat. Cum hoc eodem [de] Claustidio apud Padum decernit: faucium inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio cum collega Tiberio Longo apud

Trebiam adversus eum venit. cum his manum conferuit: utrosque profligavit. inde per Ligures Apenninum transit, petens Etruriam. hoc itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea nunquam dextero aeque bene usus sit. qua valetudine cum etiam nunc premeretur, lecticaeque ferretur, C. Flaminius, Cos. apud Trasimenum eum exercitu insidiis circumventum, occidit. neque multo post C. Centenius, praetorem, cum delecta manu saltus occupantem. hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo consules, C. Terentius et L. Paullus Aemilius. Utriusque exercitus uno proelio fugavit: Paullum consulem occidit, et aliquot praeterea consulares. in his Cn. Servilium Geminum, qui superiore anno fuerat consul.

V. Hac pugna pugnata, Romam profectus nullo resistente, in propinqua urbis montibus moratus est. Cum aliquot ibi dies castra habuisset, et reverteretur Capuam: Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno se ei obiecit. Hic clausus locorum angustiis, noctu sine ullo detrimento exercitus se expedit. Fabio, callidissimo imperatori, verba dedit. namque obducta nocte sarmenta in cornibus iuvenearum deligata incendit, eiusque generis multitudinem magnam dispersatam immisit. quo repentino obiecta viso, tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus.

Hanc

Hanc post rem gestam non ita multis diebus, M. Minucium Rufum, magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo productum in proelium, fugavit. Ti. Sempronium Gracchum, iterum consulem, in Lucanis absens in insidias inductum sustulit. M. Claudium Marcellum, quinques consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare proelia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

VI. Hic invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit adversus P. Scipionem, filium eius, quem ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat. Cum hoc, exhaustis iam patriae facultatibus, cupivit in praesentiarum bellum componere, quo valentior postea congredereetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem conflixit: pulsus (incredibile dictu) biduo et duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abest a Zama circiter millia passuum trecenta. In hac fuga Numidae, qui simul cum eo ex acie excefferant, insidiati sunt ei: quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Adrumeti reliquos ex fuga collegit: novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

VII. Cum in apparando acerrime esset occupatus, Carthaginenses bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo fecius exercitui postea praefuit, resque in Africa gessit, [itemque Mago frater eius] usque ad P. Sulpicium et C. Aurelium consules. His enim magistratibus legati Carthaginenses Romam venerunt, qui senatui populoque Romano gratias agerent, quod cum his pacem fecissent, ob eamque rem corona aurea eos donarent, simulque peterent, *ut obsides eorum Fregellis essent, captivique redderentur.* His ex senatus consulto responsum est: *munus eorum gratum acceptumque esse: obsides, quo loco rogarent, futuros: captivos non remissuros, quod Hannibalem, cuius opera susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, etiam nunc cum imperio apud exercitum haberent, itemque fratrem eius Magonem.* Hoc responso Carthaginenses cognito, Hannibalem domum [Magonemque] revocarunt. Hic, ut rediit, praetor factus est, postquam rex fuerat, anno secundo et vicesimo. Ut enim Romae consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magistratu pari diligentia se Hannibal praebuit, ac fuerat in bello. namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quae Romanis ex foedere penderetur, sed etiam superesset, quae in aerario reponeretur. Deinde, anno post praeturam, Marco Claudio, Lucio Furio, Coss. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exproscendi gratia missos ratus, priusquam
his

his senatus daretur, navem conscendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac repalam facta, Poeni naves duas, quae eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt: bona eius publicarunt: domum a fundamentis disiecerunt: ipsum exsulem iudicarunt.

VIII. At Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio Coss. cum quinque navibus Africam accessit, in finibus Cyrenaeorum, si forte Carthaginenses ad bellum, Antiochi spe fiduciaque, inducere posset: cui iam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Poeni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem, absentem poena affecerunt. Illi, desperatis rebus, cum solvissent naves, ac vela ventis dedissent: Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est. namque alii naufragio, alii a servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem, si tam in agendo bello parere voluisset consiliis eius, quam in suscipiendo instituerat, propius Tiberi quam Thermopylis, de summa imperii dimicasset. quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla deseruit in re. Praefuit paucis navibus, quas ex Syria iussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo cum

multitudine adversariorum sui superarentur: ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

IX. Antiocho fugato, verens, ne dederetur, (quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem,) Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretensium. magnam enim secum pecuniam portabat, de qua sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium: amphoras complures complet plumbo: summas operit auro et argento. has, praesentibus principibus, deponit in templo Dianae; simulans, se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem inductis, statuas aeneas, quas secum portabat, omnes sua pecunia complet, easque in propatulo domi abiicit. Gortynii templum magna cura custodiunt, non tam a ceteris, quam ab Hannibale, ne quid ille, inscientibus his, tolleret, secumque duceret.

X. Sic, conservatis suis rebus, Poenus, illis Cretensibus omnibus, ad Prusiam in Pontum pervenit. apud quem eodem animo fuit erga Italiam, neque aliud quidquam egit, quam regem armavit et exercuit adversus Romanos. Quem cum videret domesticis rebus minus esse robustum, conciliabat ceteros reges, adiungebatque bellicosas nationes. Dissidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes,

menes, Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur et mari et terra. quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi. sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem: quem si removisset, faciliora sibi cetera fore arbitrabatur. ad hunc interficiendum talem iniiit rationem. Classe paucis diebus erant decreturi. superabatur navium multitudine. dolo erat pugnandum, cum par non esset armis. imperavit quam plurimas venenatas serpentes vivas colligi, easque in vasa fictilia conijci. Harum cum confecisset magnam multitudinem, die ipso, quo facturus erat navale proelium, classarios convocat, hisque praecipit, *omnes ut in unam Eumenes regis concurrant navem, a ceteris tantum satis babeant se defendere. id facile illos serpentium multitudine consecuturos. Rex autem in qua nave veheretur, ut scirent, se facturum: quem si aut cepissent, aut interfecissent, magno bis pollicetur praemio fore.*

XI. Tali cohortatione militum facta, classis ab utrisque in proelium deducitur. quarum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit. qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, se regem professus est quaerere. Statim ad Eumenum deductus est: quod nemo dubitabat, aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius, ducis nave declarata suis, eodem, unde ierat,

ierat, se recepit. At Eumenes, soluta epistola, nihil in ea reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. cuius etsi causam mirabatur, (neque reperiebatur,) tamen proelium statim committere non dubitavit. Horum in concursu Bithyni, Hannibalis praecepto, universi navem Eumenis adoriuntur: quorum vim cum rex sustinere non posset, fuga salutem petiit: quam consecutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in proximo litore erant collocata. Reliquae Pergamenae naves cum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, coniici coepta sunt: quae iacta initio risum pugnantibus excitarunt, nec, quare id fieret, poterat intelligi. postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, cum, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes averterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit: neque tum solum, sed saepe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

XII. Quae dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud L. Quintium Flamininum consularem coenarent, atque ibi, de Hannibale mentione facta, ex his unus diceret, *eum in Prusiae regno esse.* Id postero die Flamininus senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo nunquam se sine insidiis futuros existimabant, lega-

legatos in Bithyniam miserunt, in his Flaminium, qui a rege peterent, *ne inimicissimum suum secum haberet, sibi que dederet.* His Prusias negare ausus non est: illud recusavit, *ne id a se fieri postularent, quod adversus ius hospitii esset: ipsi, si possent, comprehenderent: locum, ubi esset, facile inventuros.* Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab rege datum erat muneri: idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitum sibi haberet, semper verens, ne usu eveniret, quod accidit. Huc cum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum eius circumdedissent, puer ab ianua prospiciens Hannibali dixit, plures praeter consuetudinem armatos apparere. qui imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret, ac prope sibi renuntiaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer cum celeriter, quid esset, renuntiasset, omnesque exitus occupatos ostendisset: sensit, id non fortuito factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam. quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, sumsit.

XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno adquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. namque Atticus, Marco Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone Coss. mortuum in annali suo scriptum reliquit. at Polybius, L. Aemilio Paulo
et

et Cn. Baebio Tamphilo: Sulpicius autem, P. Cornelio Cethego, M. Baebio Tamphilo. Atque hic tantus vir, tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit literis. namque aliquot eius libri sunt, Graeco sermone confecti. in his ad Rhodios *de Cn. Manli Vulsonis in Asia rebus gestis*. Huius bella gesta multi memoriae prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt, simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Silenus, et Sosilus Lacedaemonius. Atque hoc Sosilo Hannibal literarum Graecarum usus est doctore. Sed nos tempus est huius libri facere finem, et *Romanorum* explicare *imperatores*: quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit iudicari.

XXIV.

M. PORCIUS CATO.

[EX LIBRO POSTERIORE CORNELII NEPOTIS.]

I. Cato, ortus municipio Tusculo, adolescentulus, priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis quod ibi heredium a patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque habuit collegam, ut M. Perperna Censorius narrare solitus est, Romam demigravit, in foroque esse coepit. Pri-

mum

mum stipendium meruit annorum decem septem-
 que, Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello
 Coss. Tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut
 rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, ma-
 gnique eius opera existimata est in proelio apud
 Senam, quo cecidit Hasdrubal, frater Hanniba-
 lis. Quaestor obtigit P. Cornelio Scipioni Afri-
 cano, consuli: cum quo non pro fortis necessitu-
 dine vixit. namque ab eo perpetua dissenfit vita.
 Aedilis plebis factus est cum C. Helvio. Praetor
 provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quaestor
 superiore tempore ex Africa decedens, Q. En-
 nium poetam deduxerat: quod non minoris exi-
 stimamus, quam quemlibet amplissimum Sardi-
 niensem triumphum.

II. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco,
 sorte provinciam nactus Hispaniam citerio-
 rem, exque ea triumphum deportavit. Ibi cum
 diutius moraretur, P. Scipio Africanus consul ite-
 rum, cuius in priore consulatu quaestor fuerat,
 voluit eum de provincia depellere, et ipse ei suc-
 cedere. neque hoc per senatum efficere potuit:
 (cum quidem Scipio in civitate principatum obti-
 neret:) quod tum non potentia, sed iure, respu-
 blica administrabatur. Qua ex re iratus senatui,
 consulatu peracto, privatus in urbe mansit. At
 Cato, censor cum eodem Flacco factus, severe
 praefuit ei potestati. Nam et in complures nobi-
 les animadvertit, et multas res novas in edictum
 addi-

addidit, qua re luxuria reprimeretur, quae iam tum incipiebat pullulare. [Circiter annos octoginta] usque ad extremam aetatem ab adolescentia, reipublicae causa suspicere inimicitias non destitit. a multis tentatus, non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed, quoad vixit, virtutum laude crevit.

III. In omnibus rebus singulari fuit [prudētia et] industria. Nam et agricola sollers, et reipublicae peritus, et iurisconsultus, et magnus imperator, et probabilis orator, et cupidissimus literarum fuit. Quarum studium etsi senior arripuerat; tamen tantum [in eis] progressum fecit, ut non facile reperire possis, neque de Graecis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adolescentia confecit orationes. Senex scribere historias instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius, unde quaeque civitas orta sit Italica; (ob quam rem omnes *Origines* videtur appellasse.) in quarto autem bellum Poenicum primum; in quinto secundum: (atque haec omnia capitulatim sunt dicta:) reliquaque bella pari modo persecutus est, usque ad praeturam Ser. Galbae, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit, quae in Italia Hispanisque viderentur admiranda. In quibus multa industria et diligentia comparet,
multa

multa doctrina. Huius de vita et moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus.

XXV.

T. POMPONII ATTICI VITA

EX CORNELIO NEPOTE.

I. T. Pomponius Atticus, ab origine ultima stirpis Romanae generatus, perpetuo a maioribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, et, ut tum erant tempora, diti, in primisque studioso literarum. Hic prout ipse amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, praeter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non solum celeriter acciperet, quae tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re in pueritia nobilis inter aequales ferebatur, clariusque exsplendescbat, quam generosi condiscipuli animo aequo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo, quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius, M. Cicero: quos consuetudine sua sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

H.

II. Pater mature decessit. ipse adolescentulus, propter affinitatem P. Sulpicii, qui Tribunus plebis interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat M. Servio, fratri Sulpicii. Itaque interfecto Sulpicio, posteaquam vidit, Cinnario tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, cum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus: idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit. neque eo fecius adolescentem Marium, hostem iudicatum, iuvit opibus suis: cuius fugam pecunia sublevavit. Ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum traiecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. Nam, praeter gratiam, quae iam in adolescentulo magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Cum enim versuram facere publice necesse esset, neque eius conditionem aequam haberent: semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum esset, [eos] debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum aes alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis septem modii

modii
dianus

II.

etiam
publ
bene
terpre
scia
retur
que
faer
publ
prim
simu
terra
bere
cum
tate
ei a

IV.

nin
na.
tas
nis
lepo
zun

modii tritici darentur: qui modus mensurae *medimnus* Athenis appellatur.

III. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent. quo beneficio ille uti noluit. [Quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia adscita.] Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit: absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi et Phidiae, locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione reipublicae auctorem actoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunae, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem et patriam haberet et domum. Hoc specimen prudentiae, quod, cum in eam civitatem se contulisset, quae antiquitate, humanitate, doctrina praestaret omnes, unus ei ante alios fuerit carissimus.

IV. Huc ex Asia Sulla decedens cum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pompeium, captus adolescentis et humanitate et doctrina. Sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret, in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. Idem poemata pronuntiabat et Graece et Latine sic, ut supra nihil posset

posset [addi]. Quibus rebus factum est, ut Sulla nusquam [eum] ab se dimitteret, caperetque secum deducere. cui cum persuadere tentaret, *noli, oro te*, inquit Pomponius, *adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui*. At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quae Athenis acceperat, profisciscens iussit deferri. Hic complures annos moratus, cum et rei familiari tantum operae daret, quantum non indiligens deberet pater familias; et omnia reliqua tempora aut literis, aut Atheniensium reipublicae tribueret: nihilo minus amicis urbana officia praestitit. Nam et ad comitia eorum ventitavit; et, si qua res maior acta est, non desuit. sicut Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem praebuit: cui ex patria fugienti LLS. ducenta et quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta et L. Torquato Coss. quem diem sic universa civitas Atheniensium profecuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret.

V. Habebat avunculum Q. Caecilium, equitem Romanum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura. cuius sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, huius sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. quo facto tulit pietatis fructum. Caecilium enim moriens testamento adoptavit eum,

here-

heredemque fecit ex dodrante. ex qua hereditate accepit circiter centies LLS. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni: easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat coniunctissime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto; ut iudicari possit, plus in amicitia valere similitudinem morum, quam affinitatem. Utebatur autem intime Q. Hortensio, qui his temporibus principatum eloquentiae tenebat; ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius: et id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantae laudis esset aemulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.

VI. In republica ita est versatus, ut semper optimarum partium et esset, et existimaretur; neque tamen se civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quam qui maritimis iactarentur. Honores non petiit, cum ei paterent propter vel gratiam vel dignitatem: quod neque peti more maiorum, neque capi possent conservatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus; neque gen e republica sine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad hastam publicam nunquam accessit. Nullius rei neque praes, neque manceps factus est. Neminem neque suo nomine, neque subscribens, accusavit. In ius de sua re nunquam ii: iudicium nullum habuit.

Mul-

Multorum consulum praetorumque praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit fecutus: honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum. Qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, cum praeturam gerere nolisset, asseclam esse praetoris. qua in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum suspiciones quoque vitaret criminum. quo fiebat, ut eius observantia omnibus esset carior, cum eam officio, non timori, neque spei, tribui viderent.

VII. Incidit Caesarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta. usus est aetatis vacatione, neque [se] quoquam movit ex urbe. Quae amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum Pompeium coniunctum non offendit, (nullum ab eo habebat cramentum,) ut ceteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant: quorum partim invisiissimi castra sunt secuti, partim summa cum eius offensione domi remanserunt. Attici autem quos tantopere Caesari fuit grata, ut victor cum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium et Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitae effugit nova pericula.

VIII. Secutum est illud, occiso Caesare, cum res publica penes Brutos videretur esse et Cassium, ac tota civitas se ad eos convertisse [videretur]: sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens aequali familiarius, quam hoc senex; neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum aerarium Caesaris interfectoris ab equitibus Rom. constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si et principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est a C. Flavio Bruti familiari Atticus, ut eius rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis praestanda sine factione existimaret, semperque a talibus se consiliis removisset, respondit: *se quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eae paterentur: se neque cum quoquam de ea re collocaturum, neque coiturum.* Sic ille consensionis globus huius unius dissensione disiectus est. Neque multo post superior esse coepit Antonius: ita ut Brutus et Cassius provinciarum, quae iis necis causa datae erant a consalibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abiecto Bruto, Italiaque cedenti, LLS centum millia muneri misit. eidem in Epiro absens trecenta iussit dari: neque eo magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

IX. Secutum est bellum gestum apud Mutinam. In quo si tantum eum prudentem dicam, minus, quam debeam, praedicem, cum ille potius divinus fuerit; si divinatio appellanda est perpetua na-

turalis bonitas, quae nullis casibus neque agitur, neque minuitur. Hostis Antonius iudicatus Italia cesserat; spes restituendi nulla erat. non solum [eius] inimici, qui tum erant potentissimi et plurimi, sed etiam qui adversariis eius se dabant, et in eo laedendo se aliquam consecuturos sperabant commendationem, Antonii familiares insequiebantur; uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant; liberos etiam extinguere parabant. Atticus, cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modo nihil iis indulsit ad Antonium violandum; sed e contrario familiares eius, ex urbe profugientes, quantum potuit, texit, quibus rebus indiguerunt, adiuvit. P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviae, cum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum praestitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico; hic sponsor omnium rerum fuit. Quin etiam, cum illa fundum [secunda fortuna] emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset: ille se interposuit, pecuniamque sine foenore, sineque ulla stipulatione [ei] credidit; maximum existimans quaestum, memorem gratumque cognosci, simulque aperire, se non fortunae, sed hominibus solere esse amicum. Quae cum faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum positurum. Sed sensim is a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur.

X. Ille autem sui iudicii, potius quid se facere par esset, intuebatur, quam quid alii laudaturi forent. Conversa subito fortuna [est] ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno [in] periculo Atticum [futurum] putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis et Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus, paulo ante opem tulerat: (tanta varietas iis temporibus fuit fortunae, ut modo hi, modo illi, in summo essent aut fastigio, aut periculo:) habebatque secum Q. Gellium Canum, aequalem simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo coniuncte vixit, ut ad extremam aetatem amicitia eorum creverit. Antonius autem etli tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed omnibus etiam eius amicis esset inimicus, eosque veilet proscribere; multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii, et ei, cum requisisset ubinam esset, sua manu scripsit, *ne timeret, statimque ad se veniret: se eum et illius causa Gellium Canum de proscrip-
torum numero exemisse.* Ac, ne quod [in] periculum incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, praesidio fuit. Neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed coniunctim: ut appareret, nullam se-
iunctam sibi ab eo velle fortunam. Quod si gubernator praecipua laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat: cur non singularis eius

existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

XI. Quibus ex malis ut se emerferat, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Cum proscriptos praemiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit: nemini non ibi perpetuo manendi potestas facta est. Qui etiam post proelium Philippense interitumque C. Cassii et M. Bruti, L. Iuliana Mocillam praetorium, et eius filium, Aulamque Torquatum, ceterosque pari fortuna perculos, instituerit tueri: atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari iusserit. Difficile est omnia persequi, et non necessaria. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem neque temporariam, neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus iudicari potest: quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit. qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minus post mortem eius, quam florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit: quod neque laedebat quemquam, neque, si quam iniuriam acceperat, malebat ulcisci, quam oblivisci. Idem immortalis memoria percepta retinebat beneficia: quae autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratis erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur: *Sui cuique mores fingunt fortunam.* Neque tamen prius ille fortunam, quam se ipse, finxit: qui cavet, ne qua in re iure plecteretur.

XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa, intima familiaritate coniunctus adolescenti Caesari, cum propter suam gratiam, et Caesaris

faris potentiam, nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum eius deligeret affinitatem, praefaretque equitis Romani filiam generosarum nuptiis. atque harum nuptiarum conciliator fuit (non est enim celandum) M. Antonius triumvir reipublicae constituendae: cuius gratia cum augere possessiones posset suas, tantum abfuit a cupiditate pecuniae, ut nulla in re usus sit ea, nisi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis. Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam cum L. Saufeii, equitis Romani, aequalis sui, qui [cum eo] complures annos, studio ductus philosophiae, habitabat, habebatque in Italia pretiosas possessiones, triumviri bona vendidissent, consuetudine ea, qua tum res gererentur: Attici labore atque industria factum, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse et recuperasse. Idem L. Iulium Calidum, quem, post Lucretii Catullique mortem, multo elegantissimum poetam nostram tulisse aetatem, vere videor posse contendere, neque minus virum bonum, optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum, propter magnas eius Africanas possessiones, in proscriptorum numerum a P. Volumnio, praefecto fabrūm Antonii, abientem relatum, expedit. Quod in praesenti utrum ei laboriosius, an gloriosius fuerit, difficile fuit indicare: quod in eorum periculis non secus absentes, quam praesentes, amicos Attico esse curae cognitum est.

XIII. Neque vero minus ille vii, bonus paterfamilias habitus est, quam civis. Nam cum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus

aedificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est. Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hereditate relictam: cuius amoenitas non aedificio, sed silva constabat. Ipsum enim tectum, antiquitus constitutum, plus salis, quam sumtus, habebat: in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familia, si utilitate iudicandum est, optima; si forma, vix mediocri. namque in ea erant pueri literatissimi, anagnostae optimi, et plurimi librarii; ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset. Pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni. neque tamen horum quemquam, nisi domi natum, domique factum, habuit; quod est signum non solum continentiae, sed etiam diligentiae. Nam et non intemperanter concupiscere, quod a plurimis videas, continentis debet duci: et potius diligentia, quam pretio, parare, non mediocri est industriae. Elegans, non magnificus; splendidus, non sumtuosus; omni diligentia munditiam, non affluentiam, affectabat. supellex modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. Nec hoc praeteribo, quamquam nonnullis leve visum iri putem. cum in primis lautus esset eques Rom. et non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret: scimus, non amplius, quam ternamillia aeris, peraeque in singulos menses, ex ephemeride eum expensum sumtui ferre solitum. Atque hoc non auditum, sed cognitum praedicamus. Saepe enim propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus.

XIV. Nemo in convivio eius aliud acroama audivit, quam anagnosten: quod nos quidem iucundissimum arbitramur. Neque unquam sine aliqua lectione apud eum coenatum est: ut non minus animo, quam ventre, convivae delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorerent. Cum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine: tantaque usus est moderatione, ut neque in festertio vicies, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit; neque in festertio centies affluentius vixerit, quam instituerat; parique fastigio steterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam suburbanam, aut maritimam sumtuosam villam, neque in Italia, praeter Ardeatinum et Nomentanum, rusticum praedium: omnisque eius pecuniae reditus constabat in Epiroticis et urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, usum eum pecuniae non magnitudine, sed ratione, metiri solitum.

XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque eius comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat: quod non liberalis, sed levis, arbitrabatur, polliceri, quod praestare non posset. Idem in nitendo, quod semel admisisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Nunquam suscepti negotii eum pertaesum est. Suam enim existimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia Ciceronum, Catonis, Marii,

Q. Hortensii, Auli Torquati, multorum praeterea equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo iudicari poterat, non inertia, sed iudicio, fugisse reipublicae procurationem.

XVI. Humanitatis vero nullum afferre maius testimonium possum, quam quod adolescens idem seni Sullae fuerit iucundissimus, senex adolescenti M. Bruto: cum aequalibus autem suis, Q. Hortensio et M. Cicerone, sic vixerit, ut iudicare difficile sit, cui aetati fuerit aptissimus. quamquam cum praecipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt iudicio, praeter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus [iam] sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu eius usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quae qui legat, non multum desideret historiam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de studiis principum, vitii ducum, mutationibus reipublicae per-scripta sunt, ut nihil in iis non appareat; et facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, futura praedixit; sed etiam, quae nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suae, quam extulit annorum nonaginta, cum esset septem et sexaginta, se nunquam cum matre in gratiam redisse, nunquam cum sorore fuisse in simultate, quam prope aequalem habebat. Quod est signum, aut nullam unquam inter

eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut, quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. neque id fecit natura solum, quamquam omnes ei paremus; sed etiam doctrina. nam et principum philosophorum ita percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem, uteretur.

XVIII. Moris etiam maiorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Romani, quae non in eo suo tempore sit notata: et, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris: ut M. Bruti rogatu Iuniam familiam a stirpe ad hanc aetatem, ordine enumeravit, notans, qui, a quo ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset. pari modo Marcelli Claudii, Marcellorum; Scipionis Cornelii, et Fabii Maximi, Fabiorum, et Aemiliorum quoque. quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiae clarorum virorum. Attigit quoque poetice: credimus, ne eius expertus esset suavitatis. namque versibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine ceteros Romani populi praestiterunt, exposuit: ita, ut sub singulorum imaginibus facta magistratusque eorum, non amplius quaternis quinisque versibus describeret. quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam

etiam liber Graece confectus, de consulatu Ciceronis. Haecenus Attico vivo edita haec a nobis sunt.

XIX. Nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur: et quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, suos cuique mores plerumque conciliare fortunam. Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris divi filii: cum iam ante familiaritatem eius esset consecutus nulla alia re, quam elegantia vitae, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortuna humilior. Tanta enim prosperitas Caesarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit; et conciliarit, quod civis Romanus quivit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Caesar, vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno suo, despondit: quae coniunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiore.

XX. Quamvis ante haec sponsalia, non solum, cum ab urbe abesset, nunquam ad suorum quemquam literas misit, quin Attico mitteret, quid ageret, in primis quid legeret, quibus in locis, et quamdiu esset moraturus: sed etiam, cum esset in urbe, et propter suas infinitas occupationes minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies tamen temere intercessit, quo non ad eum scriberet: eum modo aliquid de antiquitate ab eo requireret; modo aliquam ei quaestionem poeticam proponeret; interdum iocans eius verbosiores eliceret epistolas.

Stolas. Ex quo accidit, cum aedes Iovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut, Attici admonitu, Caesar eam reficiendam curaret. Neque vero ab M. Antonio minus absens literis colebatur: adeo, ut accurate ille ex ultimis terris, quid ageret, curae sibi haberet certiolem facere Atticum. Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui iudicare poterit, quantae sit sapientiae, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum aemulatio, sed obrectatio tanta intercedebat, quantum fuit incidere necesse inter Caesarem atque Antonium, cum se uterque principem non solum urbis Romanae, sed orbis terrarum, esse cuperet.

XXI. Tali modo cum septem et septuaginta annos compleisset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate, quam gratia fortunaque crevisset; (multas enim hereditates nulla alia re, quam bonitate, est consecutus;) tantaque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis triginta medicina non indiguisset: nactus est morbum, quem initio et ipse et medici contemserunt: (nam putarunt esse tensesimon: cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc cum tres menses sine ullis doloribus, praeterquam quos ex curatione capiebat, consumisset: subito tanta vis morbi in imum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula putris eruperit. Atque hoc priusquam ei accideret, postquam in dies dolores accrescere, febremque accessisse sensit, Agrippam generum ad se accessiri iussit, et cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Pedu-

Peduceaeum. hos ut venisse vidit, in cubitum innixus, *quantam, inquit, curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cum vos restes habeam, nihil necesse est pluribus verbis commemorare. quibus quoniam, ut spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse, quod ad sanandum me pertineret: reliquum est, ut egomet mihi consulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi stat, alere morbum desinere. namque his diebus quidquid cibi sumsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare a vobis peto primum, ut consilium proberis meum: deinde, ne frustra debortando conemini.*

XXII. Hac oratione habita, tanta constantia vocis atque vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare; cum quidem Agrippa eum flens atque osculans oraret atque obsecraret, *ne id, quod natura cogeret, ipse quoque sibi acceleraret: et quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suisque reservaret:* preces eius taciturna sua obstinatione depressit. Sic cum biduum cibo se abstinuisset, subito febris decessit, leviorque morbus esse coepit. tamen propositum nihilo secius peregit. Itaque die quinto, postquam id consilium inierat, pridie Kalend. April. Cn. Domitio, C. Sosio Coss. decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse praescripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. Sepultus est iuxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Caecilii, avunculi sui.

in columba linc
gentiamque in sub
obseruim, cum tu se
dum verba conuen
tissasi, me nulli re
uertentes: reliqua
cor ignorare volui
re. namque huius die
num, ut auctorem
in peto primas, ut
frustra dehortando

ita constantia roco
a vita, sed ex domo
nam quidem Agrip
traret atque oblecto
que ipse quoque plet
que postea temporis
er: preces eius tui
it. Sic cum biduum
eris decessit, leuante
populum nihil scin
soliquam id tantum
Ca. Dominio, C. Sin
lethicula, ut ipse pro
sumaris, committas
ligi frequentia. Apud
ad quatuor quatuor
avunculi de

o
ind
1.
4.
1
100
4

